

PŘEDMOSTÍ. KONTEXT PALEOANTROPOLOGICKÝCH NÁLEZŮ

PŘEDMOSTÍ. THE CONTEXT OF PALEOANTHROPOLOGICAL DISCOVERIES

Jiří A. Svoboda, AÚ AV ČR Brno

Abstract:

Paleoanthropological materials from Předmostí were recovered by J. Wankel in 1884, K.J. Maška in 1894, M. Kříž in 1895 and K. Absolon in 1928 (and probably 1930). The aim of this initial study was to create a list of these finds according their discovery dates and to place them into the spatial context of the site in general and the burial area in detail. We propose that a long-term tendency to deposit dead bodies outside the settlement centers, “below the rock”, could result in an accumulation of human remains at one place, where they were opened to various postdepositional processes.

Key words:

Předmostí, Gravettian, Moravia, burial area, postdepositional processes

1. Prameny a metoda

Po více než sto letech jsou paleoantropologické nálezy anatomicky moderního *Homo sapiens* z Předmostí stále předmětem zájmu coby největší známá akumulace kosterních pozůstatků svého druhu. Lze dokonce říci, že nejistoty kolem nálezových okolností i interpretace tento zájem jen stimulují. Jak známo, podstatná část paleoantropologického materiálu byla zničena v roce 1945; v Moravském zemském muzeu je dochován zlomek dolní čelisti dospělého jedince Př XXVI (Vlček, rkp. 1952; příloha B) a určité části postkranálního skeletu, zřejmě z posledního Absolonova nálezu (Vlček 1971, 60; Ullrich 1996; Oliva 2001, 19–20).

V poslední době byla ve Vlastivědném muzeu Olomouc znovuobjevena první, Wanklem nalezená čelist Př XXI a předána ke zpracování E. Drozdové (2001; 2002), na katedře antropologie Přírodovědecké fakulty UK v Praze se vynořila původní Matiegkova paleoantropologická fotodokumentace, použitelná např. v moderní morfometrii (Velemínská a kol. 2004; Šefčáková a kol. 2003; Katina a kol. 2004), a současně jsou v Archeologickém ústavu AV ČR Brno zpracovávány originály deníků K. J. Mašky, které sem byly převedeny z Prahy na počátku 90. let 20. století (příloha A). Takto pojatý komplexní výzkum je tématem antropologicko-archeologického projektu GAČR na téma Předmostí.

Cílem této dílčí studie bylo vytvořit soupis paleoantropologických nálezů z lokality Předmostí podle data nálezu (tab. 1), vsadit jej do prostorového kontextu lokality a výsledek – v rámci možností – planigraficky vyjádřit. Jde tedy o 1. celkový plán Předmostí (obr. 1), 2. detailní plán pohřebního areálu a jeho okolí (obr. 9) a 3. plán lokality Ia s vynesemím jednotlivých paleoantropologických nálezů (obr. 10). Tyto práce probíhaly souběžně s analýzou jihomoravských antropologických souborů z téže doby (Trinkaus – Svoboda, eds., v tisku) i s rozbořem struktury těchto velkých loveckých sídlišť, jmenovitě

Obr. 1. Celkový plán Předmostí s polohou vápencových útvarů Skalka a Hradisko (šedé kruhy) a archeologických lokalit Předmostí I–III.
General plan of Předmostí, showing location of the limestone outcrops of Skalka and Hradisko (grey circles) and the archaeological sites Předmostí I–III.

Pavlova I (Svoboda, ed., v tisku), což jistě bylo v mnoha směrech inspirativní.

Paleoantropologické nálezy v Předmostí získal J. Wankel v roce 1884, K. J. Maška v roce 1894, M. Kříž v roce 1895 a K. Absolon v roce 1928 a snad ještě 1930. U J. Wankla známe pouze slovní popis (Wankel 1884). Od K. J. Mašky máme k dispozici deník VII (se zápisy podle dnů, s vybranými polohopisnými skicami a profily) a souhrnné publikace, ty ovšem bez ilustrací (Maška 1895a,b). Od M. Kříže existují publikace včetně ilustrací (Kříž 1896, 1903), z nichž pro náš účel je podstatný plán na str. 50 posledně jmenované publikace. Od K. Absolona existuje slovní popis (Absolon 1929) a plán (Absolon – Klíma 1977, obr. 36), o poloze nálezu však opět není jistota.

Paralelně se formovala rozmanitá odvozená literatura, do níž ovšem vstupovaly mylné údaje, nedorozumění, a tedy i nesprávné interpretace. To je jistě přirozený – a na původní databázi nezávislý – proces, který v tomto příspěvku nemůžeme a nebudeme sledovat. Konečně je třeba uvést, že současně s paleoantropologickými nálezy se v Předmostí nacházel i kosterní materiál holocenního stáří, který – jak předpokládáme – autoři dokázali odlišit (V. Havelková, K. J. Maška, J. Liška, J. Knies, aj.).

První soupis svých paleoantropologických nálezů I–XIX vložil K. J. Maška na str. 70–71 svého deníku; s odstupem času vytvořili další soupisy I–XXVII J. Matiegka (1934) a 1–29 E. Vlček (1971), už včetně nálezů Wankla, Kříže

a Absolona; proti prvotním terénním údajům zde však není shoda. Další fází našeho projektu by tedy měla být korelace původních výkopových údajů s antropologickým číslováním a potažmo i s dochovanou fotodokumentací.

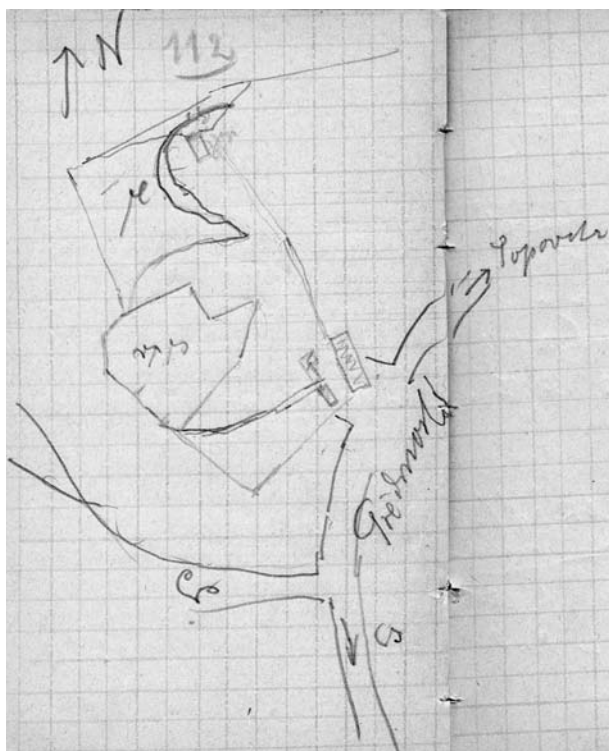
Náš pokus o celkovou rekonstrukci situace a o plán hlavního „hrobu“ není prvý. Nejdále v tomto směru zatím dospěl B. Klíma (Absolon – Klíma 1977, Klíma 1990, 1991a). Vyčítá se mu zejména, že svou metodu přesně nepopsal a že původní dokumentaci více či méně idealizoval. K první námitce lze prostě říci, že každý, kdo se do primární dokumentace hlouběji ponoří, bude nucen postupovat zhruba stejnými kroky: tedy nejprve rekapitulovat základní směry výzkumu v ploše a poté se opřít o dílčí polohopisné zmínky, a to jak v denících, tak v publikacích. Druhou námitku považujeme za vážnější, a proto jsme akcentovali návrat k autentické dokumentaci s minimální idealizací. I zde budeme náš postup průběžně zdůvodňovat.

2. Prostorová struktura Předmostí

Z několika dobových popisů původního vzhledu lokality vyjímám stručnou a zřejmě nejvýstižnější charakteristiku J. Kniese (1927, 106): „*Kostru návrší původně tvořil hřebeno-vitý, sedlovitě prohnutý skalní výběžek devonského vápence, z něhož vysoko nad úroveň čněly dva skalní útesy, z nichž severnější zval se Hradiskem, jižní Skalkou.*“ Jestliže však vápencové jádro Hradiska kryla do značné míry spraš, Skalka, kterou již archeologové z vlastní zkušenosti neznali, původně

Tab. 1. Přehled paleoantropologických objevů z Předmostí, lokalita Ia (prostorová rekonstrukce viz. obr. 10).
Table 1. Review of paleoanthropological discoveries at Předmostí, site Ia (for spatial reconstruction see Fig. 10).

Č. nálezu	Nálezce	Datum objevu	Bližší údaj	Charakteristika
1.	J. Wankel	1884	Chromečkův hliník	dolní čelist
2.	K. J. Maška	18.5.1894	Sever	zl. dolní čelisti, pažní kost
3.	K. J. Maška	7.8.–10.9. 1894	Pohřební areál	neúplné kostry
4.	K. J. Maška	18.8. 1894	Severozápad, nejisté	loketní kost
5.	K. J. Maška	23.8. 1894	Jih	kyčelní kost s otvorem
6.	K. J. Maška	24.–28.8. 1894	Jihovýchod	dolní čelist, zl. lebky, kost pažní, loketní, vřetenní, žebra
7.	K. J. Maška	24.8. 1894	Jih	zl. lebky, kost pažní
8.	K. J. Maška	30.8.	Jih	žebro
9.	K. J. Maška	4.8./10.9.	Severovýchod, při vyzvedávání	kost pažní a loketní, článek prstu
10.	M. Kříž	25.6. 1895 a později	Chromeček – sonda VIII	lebka, dolní čelist
11.	M. Kříž	1895	Chromeček – sonda IV	dolní čelist
12.	M. Kříž	1895	Chromeček – sonda II	dvě stehenní kosti
13.	M. Kříž	1895	Dokoupil – sonda VII	zl. lebky, dvě pažní a loketní kosti, zl. kosti vřetenní
14.	K. Absolon	srpen 1928, 1930		54 kostí končetin, 2 zuby, dol. čelist

Obr. 2. Skica lokality Předmostí Ia v roce 1882, podle Mašky, deník I, str. 112–113. Na jihu je jáma po odtěžené Skalce, na severu Chromečkův hliník. Sketch of site Předmostí I in 1882, after Maška, diary I, pp. 112–113. In the south abandoned limestone quarry, in the north the clay-pit of J. Chromeček.

dominovala coby impozantní útvar, „vyšší než kostelní věž předmostecká“, jehož *genius loci* se ostatně odrazil i v legendě o šlépějích sv. Vojtěcha na vrcholu (Maška 1894a, Skutil 1951).

Dnes, s odstupem času, tento areál můžeme plošně strukturovat do několika sídelních koncentrací (obr. 1). Všechny antropologické nálezy pocházejí z lokality Ia; ostatní zmiňujeme pro celkovou orientaci.

Lokalita Ia

V době vrcholících archeologických výzkumů se prozkoumaná část lokality Ia rozkládala vějířovitě na západ a sever od původní Skalky, zatímco jihovýchodní a východní část byla v té době odtěžena a na sever odtud se táhly minerální vývěry a bažiny. Milhavou představu o kosterních pozůstatcích velké fauny v již zmizelých částech lokality nabízejí snad jen zprávy o nálezech „*welikých kostí obrůw*“, tak početných a nápadných, že zapůsobily již v 16. století na Jana Blahoslava. Z 19. století pochází série dalších zpráv, jak se odtud mamutí kosti svázely do spodárny, některé však například i na vídeňskou univerzitu (Maška 1894a, deník, str. 58; Skutil 1951).

První badatelé, tedy J. Wankel v roce 1880 a K. J. Maška v roce 1882, tu zastihli profil vykrojený dvěma obloukovitými zářezy (obr. 2, obr. 3). Na jihu se po odtěžené Skalce otevírala „*kotlina zhloubí více než 20 m*“ (Maška 1894a), na severu vyhloubil J. Chromeček hliník „*s vyčnívajícími kly a hnáty mamutími*“ (Maška 1995b, 161). Tuto situaci si do poznámek

načrtli zhruba shodně jak K. J. Maška (deník I, str. 112–113), tak F. Koudelka (Skutil 1951, 76). Prvým předmětem badatelského zájmu Wankla i Mašky (a epizodicky rovněž J. Klvani, 1889, a V. Havelkové) se stal přístupnější hliník, neboť jámový lom na jihu lemovaly mocné vrstvy navážek a sutí. Tímto směrem, tedy zhruba od severu k jihu, se postupně přesouvá Maška, a to až do roku 1894, kdy byl nedobrovolně vystřídán M. Křížem. Ten pak dokončuje výzkum na území Chromečkovy parcely a postupuje dále na parcelu Dokoupilovu. Tím zájem vůdčích moravských badatelů na delší dobu opadl, přestože lokalita vyčerpána nebyla. Na klasické území se vrací teprve ve 20. letech K. Absolon. To bylo ovšem již v kritické situaci, kdy sem v protisměru – tedy od západu – z centrálních částí předmosteckého návrší dospěla intenzivní průmyslová těžba v cihelně K. Přikryla. Plošný odhad výměry kulturních vrstev, podle Kříže 6 700 m², rozšířil Absolon na plných 10 000 m².

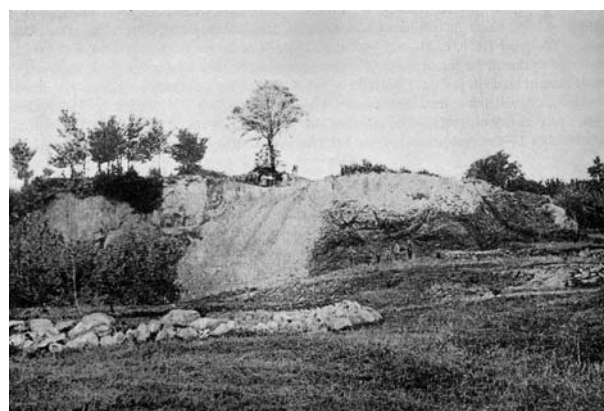
Lokalita Ib

Jihozápadně a západně od Skalky leží další, zřejmě samostatná sídelní koncentrace, kterou dodnes chrání předmostecký hřbitov. Na konci 19. století se až k hraně původního hřbitova rozkládalo obdělávané pole, které J. Chromeček nechťel Maškovi uvolnit, takže pouze severovýchodní pásmo prozkoumal v roce 1895 (solventnější) M. Kříž.

Po smrti J. Chromečka v roce 1911 parcelu odkoupil K. Přikryl se záměrem rozšířit sem těžbu spraše. Její jihozápadní část však v roce 1913–14 zaujal předmostecký hřbitov (zápis farní kroniky, informace p. Mikulíka). Díky tomu zůstává profil pod současnou stěnou hřbitova uchován pro stratigrafickou revizi i odběr vzorků na radiometrická datování a jiné účely (H. Schwabedissen v roce 1943, B. Klíma v roce 1971 a náš výzkum v letech 1992 a 2002). Město Přerov zde v současné době plánuje vybudování terénní expozice (Klíma 1973, Svoboda 2001a).

Lokalita II

Severní části areálu dominuje druhý vápencový útvar, Hradisko, zavátý sprašovými sedimenty. Tento prostor byl narušen

Obr. 3. Výzkum K. J. Mašky. Vlevo prostor odtěžené Skalky, vpravo hliník. Foto M. Kříž, 3. 8. 1893. Pohled k západu.

Excavation of K. J. Maška. To the left, area of the former Skalka rock, to the right, the clay-pit. Photo by M. Kříž, Aug. 3, 1893. View towards the west.

až při intenzivní průmyslové těžbě spraše vedené především K. Příkrylem ve 20. století a je důležitý spíše pro stratigrafii středního paleolitu. To se projevilo již v nárůstu evidentně středopaleolitických sběrů, které se objevují v přírůstcích K. Absolona z 20. a 30. let 20. století. Dále to potvrdily výzkumy H. Schwabedissena v roce 1943 a K. Žebery a kol. v letech 1952–53. V letech 1989–1992 jsme výzkum tohoto prostoru rozšířili v profilech i do plochy. Osídlení bylo datováno převážně do posledního interglaciálu a počátku glaciálu (taubachien), s méně významným gravettským převrstvením (Svoboda a kol. 1994; 1996).

Lokalita III

Doklady gravettského osídlení zasahují rovněž k jihu, do pobřežní oblasti původní Bečvy. Byly prozkoumány pouze záchranným výzkumem, jehož jsem se zúčastnil při stavbě sídliště v letech 1982–83. Výsledky stručně zveřejnil B. Klíma (1984, 1985).

3. Celková stratigrafie Předmostí

Oba výchozy devonského vápence v Předmostí obklopují na bázi bádenské jíly, dále fluvialní písčité štěrky, lakustrinní slíny a pěnovce a především několik cyklů spraše, oddělených půdními horizonty a prostoupených polohami vátých písků, soliflukčních a antropogenních sedimentů (Zapletal 1929, Klíma 1973, Macoun 1982, Svoboda 2001a).

První badatelé, zejména K. J. Maška (1894a,b) a M. Kříž (1903, 31–81), směřovali svá stratigrafická pozorování především na polohu a charakter gravettských antropogenních poloh (kulturních vrstev) v rámci posledního sprašového cyklu. Teprve J. Bayer (1925, Abb. 14) a J. Knies (1929) vtiskli stratigrafickým pozorováním kvartérních sedimentů větší časovou hloubku. V rozsáhlejších odkryvech, otevřených průmyslovou těžbou spraše ve 20. století, oba popsali „hlinité zóny“, jmenovitě barevně nápadný, hnědočervený půdní horizont („červenice“). J. Knies postřehl, že tento horizont dělí kulturní vrstvy do dvou stratigrafických cyklů, přičemž v obou se vyskytovaly uhlíkaté polohy, fauna a artefakty. Zaregistroval jej sice rovněž K. Zapletal (1929), ale jeho studie chronologický význam „hlinitých zón“ ve spraši ani členění kulturních vrstev nedocenila.

Následovaly výzkumy H. Schwabedissena a především K. Žebery s kolektivem na lokalitě II (Žeberska 1954; Žeberska a kol. 1955), kde byl přímo v půdních sedimentech prokázán horizont středního paleolitu („szeletien“, nyní klasifikován jako taubachien). Výsledkem byla tzv. „krátká chronologie“ Předmostí, v jejímž rámci byl hnědočervený půdní horizont (a tedy i střední paleolit) kladen do časně viselského interstadiálu, tehdy označovaného W1/2 (Klíma 1973; 1990) a poslední interglaciál by v tomto schématu reprezentovala podložní černozem (Klíma 1990, obr. 50). Několik geologů však upozorňovalo, že v Předmostí jsou přítomny půdy nejméně dvou interglaciálů, doložené paleopedologicky i charakteristickou malakofaunou (Ložek 1956, Kovanda 1968, Macoun – Růžička 1967), spolu se sekvencí předchozích i následných půdních horizontů, odpovídajících klimatickým oscilacím nižšího řádu (Macoun 1982).

V letech 1989–1992 potvrdil komplexní výzkum v místech původního profilu „Žeberska“ (sv. část lokality II) datování hnědočerveného horizontu a nadložních reliktů černozemí do posledního interglaciálu až časného glaciálu (PK III, případně i PK II, OIS 5), a to na základě několika metod (stratigrafie,

paleobotanika, paleontologie, datování TL). Opticky i stratigraficky odpovídá situace v profilu „Žeberska“ klasické sekvenci PK III, jak ji ve sprašových sériích definuje L. Smolíková (1984), kde po tvorbě illimerizované půdy následuje krátkodobá eolická sedimentace a tvorba černozemě. Toto schéma je však ve svahové poloze, v okruhu vápencového masivu Hradiska, deformováno erozí, mrazovými a svahovými procesy. Proto má illimerizovaná půda spíše charakter půdního sedimentu a nadložní černozemě (a případně další následné půdy včetně PK II?) jsou dochovány pouze lokálně a ve formě čoček (Svoboda a kol. 1994; 1996).

Další půdní komplex v podloží (profil „Fejfar“ v jv. části lokality II) zařadil V. Ložek na základě paleontologického obsahu do interglaciálu předposledního (PK IV, OIS 7).

Přínosem nových výzkumů a „dlouhé chronologie“ Předmostí pro naše téma je tedy zjištění, že mezi gravettien, který leží ve spraši, a střední paleolit, který v prostoru Hradiska reprezentuje hnědočervený horizont s nadložními tmavými reliktů černozemí, se vkládá časově významný sedimentační hiát. Střední paleolit (taubachien) a gravettien tak v profilech bezprostředně navazují. Pod hřbitovem (Ib) konstatujeme prakticky jedinou kulturní vrstvu gravettien, v jejímž podloží jsou kulturně neurčitelné a rozsahem nepatrné čočky v tenké sprašové poloze (B. Klíma, 1973, do této úrovně situoval polohu aurignacienu) a bazální, hnědočervený půdní horizont. Na sv. svahu Hradiska (II) leží gravettien v souvrství přemístěných spraší v těsném nadloží několika tmavých humózních čoček a opět hnědočerveného půdního horizontu. Tím vysvětlujeme příměs středopaleolitických artefaktů, které se evidentně dostávaly do gravettského kontextu především ve 20. a 30. letech a byly označovány coby „čeleď drásadel“ či „moustériolity“ (Absolon – Klíma 1977), i Maškův – jinak výjimečný údaj (25. 7. 1894) o listovitém hrotu a křišťálovém drásadlu ve spodní vrstvě.

4. Mikrostratigrafie lokality Ia

Samostatný problém představuje kulturní souvrství gravettien, a to svou členitostí, kdy mezi jednotlivé složky vstupují mezivrstvy spraše. Od zveřejnění poslední studie na toto téma (Svoboda 2001a) jsme na našem pracovišti analyzovali situaci v centrálních částech lokality Pavlov I – Jihovýchod, tedy intenzivně a opakovaně osídlený prostor, kde celá defilé podrobných profilů rovněž dokládají členitost kulturního souvrství. Tam ovšem v rámci kulturně jednotlého období (vrcholný pavlovien) a s poměrně krátkým rozptylem radiouhlíkových dat (25–27 ky BP; Svoboda, ed. v tisku). Členitost gravettských souvrství je tedy na Moravě více rozšířeným jevem, než jsme až dosud předpokládali (viz též Dolní Věstonice a Jarošov). V Předmostí ovšem existují údaje, především typologické (listovité hroty ve svrchní vrstvě, bez kontextu pak typický hrot s vrubem), které mohou stratigrafickým pozorováním vtisknout poněkud hlubší chronologicko/kulturní význam než např. v Pavlově.

Wankel žádné rozčlenění kulturní vrstvy nezaregistroval. Teprve K. J. Maška (1894a,b, aj.) rozlišil dvě základní kulturní vrstvy, oddělené spraší; kosti a artefakty ovšem zasahovaly i do bazální spraše. „*Hořejší kulturní vrstvu bylo lze téměř všude stopovati. Vyskytovala se, asi 10 cm silná, již v hloubce 1–1,2 m pod ornici, naznačena jsouc v průřezu jako slabý horizontální pruh popelem a uhlíčky temně zbarvené hlíny; zřídka*

Tab. 2. Přehled radiokarbonových dat gravettien z Předmostí a Přerova. Kalibrace podle Jöris-Weninger, CALPAL, 2004 (1), a Musil, 2004 (2).

Review of C14 dates from Gravettian contexts at Předmostí. Calibrations with the CALPAL program, by Jöris-Weninger, 2004 (1), and Musil, 2004 (2).

Vzorek	Poloha	datum BP	datum cal (1)	datum cal (2)
GrN 6801	Předmostí Ib, výzkum 1975 (B. Klíma)	26 870 ± 250	28 997 ± 329	28 870 ± 868
GrN 6852	Předmostí Ib, výzkum 1975 (B. Klíma)	26 320 ± 240	28 504 ± 453	28 320 ± 572
OxA-5971	Předmostí II, 1992, vrstva 4 (J. Svoboda)	25 040 ± 320	26 534 ± 948	27 040 ± 842

kdy obsahovala zvětralé zbytky sobí, koňské a mamutí povrchu vesměs drsného, kořínky zřýhovaného... Na mnohých místech rozkládá se tato kulturní vrstva ve dvě podobně slabé vrstvičky, jež odděleny jsou na 10–15 cm obyčejnou žlutnicí, svým obsahem se nikterak nerůznily. – Asi 30 cm hloub, kterýžto prostor vyplňovala opět čistá žlutnice, objevila se spodní čili vlastní vrstva kulturní, jejížto průměrná mohutnost, 20–30 cm, celkem byla letos mnohem menší nežli v severní části tábořiště, ač výjimečně např. kolem mamutích lebek slušně tloušťky 70 cm dosáhla. V denních zápisech Maška slovně odděloval záznam „nahore“ a „dole“, poté dokonce začal graficky rozlišovat vrstvy I a II, včetně jejich charakteru a obsahu, a teprve ve složitějších stratigrafických poměrech – právě po objevu „hrobu“ – opět rezignoval. (Totéž se ostatně stalo o více než půl století později B. Klímovi v Pavlově I, kde v počátečním roce 1953 důsledně rozlišoval materiál dvou horizontů, ale v podstatně komplexnějších poměrech následných výkopů 1954–1956 od toho upustil.) Jemné zvrstvení přisuzoval Maška během svých výzkumů činnosti vody.

Ve větším odstupu od Skalky, tedy nejen na parcele Chomečka, ale i Dokoupila a Černoškové, zjišťuje posléze M. Kříž (1903, 211–214) znovu, že „...na mnoha místech se narazilo na několikéré, přes sebe ležící a vzájemně spraší oddělené kulturní vrstvy“. Kříž jako první odmítl tezi o podílu vody na sedimentaci a veškeré sedimentační procesy přisuzoval činnosti větru. To je jistě v zásadě správné, nicméně nebyl stále doceněn vliv svahových procesů, a to právě v okruhu Skalky. Jemnější zvrstvení do pruhů dnes interpretujeme jako geliflukci.

Vzhledem k tomu, že mezi jednotlivé polohy (čocky) gravettien se vkládala spraš a suť, nelze přijmout předpoklad M. Kříže (1903), že by toto komplexní gravettské souvrství jako celek vzniklo rozvlečením jediné, původně identické polohy. Nebyl by ostatně přijatelný ani na jihomoravských lokalitách, kde je zřejmě časový rozestup mezi mikrovrstvami ještě těsnější (Pavlov I – Jihovýchod). Nicméně u stratigraficky členitých situací, tj. na úpatí přirozených svahů nebo při vyplňování umělých zahloubení k jevům tohoto typu zřejmě docházelo. Nelze tedy aplikovat jediné vysvětlení na celý areál Předmostí.

Hypoteticky předpokládáme následující chronologickou interpretaci (Svoboda 2001a):

Svrchní vrstva zřejmě odpovídá mladšímu gravettien, tj. willendorfsko-kostěnkovské fázi, tak jak ji reprezentuje např. industrie z Petřkovic I a Trenčianských Bohuslavic (24–21 tis. let BP), charakterizovaná hroty s vrubem a listovitými hroty. Přítomnost hrotů s vrubem, ovšem bez stratigrafického kontex-

tu, byla v Předmostí registrována již dříve (jediný skutečně typický příklad viz. Valoch 1981; další atypické, Breuil 1924). Výskyt listovitých hrotů („typ solutréen“) v horním horizontu několikrát výslovně zdůrazňuje Maška, a to ve výzkumu 1893–1894.

Hlavní vrstva („Hauptschicht“), s vysokým zastoupením mamutů a bohatým archeologickým materiálem, evidentně náleží vrcholnému pavlovien, tak jak jej známe z jižní Moravy (Dolní Věstonice-Pavlov). Popis odpovídá situaci v našem profilu Ib z roku 1992, vrstva 5, a tedy radiometrickým datům (25–27 tis. let BP, Tab. 2). K této poloze lze vztáhnout i část antropologického materiálu, konkrétně v jižní části a v okolí pohřebního areálu („lidské kosti se nacházely také v kulturní vrstvě, čímž se zdá být dokázána časová identita člověka s kulturní vrstvou, a ne snad to, že by zde žil před vznikem této kulturní vrstvy“, Maška, deník VII, 11.8.).

Komplexnější je otázka **spodní vrstvy** („unterste“), tedy artefaktů, mamutích a lidských kostí uložených do bazální spraše. To se týká i pohřebního areálu, v jehož severní a východní části byla spodní vrstva s antropologickými nálezy oddělena od nadložního kulturního souvrství polohou vápencové suti. Prvé vysvětlení, které preferoval i Maška, by předpokládalo záměrné, tedy antropogenní zahloubení směřované z nadložní „hlavní“ vrstvy; poté by bylo částečně vyplněno redeponovanou spraší a nakonec záměrně převrstveno sutí. V případě mamutích kostí by v duchu této interpretace mohlo jít o tzv. zásobní jámy. U pohřbů v Dolních Věstonicích II je v této souvislosti zajímavé, že lebky skeletů DV 13–16, situovaných proti svahu, se dostaly do vrstvy posunuté spraše, zatímco spodní části těchto těl spočívaly v kulturní vrstvě. V Předmostí by ovšem opakovaná pohřbívání („vše to leželo zpréházené ve žluté hlíně...“, 7.8.), snad spojená se zakládáním ohňů („pod lebkou byla vrstva uhlíků a zřetelná vrstva popele...“, 7.8.; „na člověku ležela černá propálená vrstva...“, 9.8.), složitost poměrů jen umocnila.

Alternativním vysvětlením, které Maška rovněž zvažoval, je, že materiál uložený ve spraši časově odpovídá době její sedimentace, a je tedy prostě starší („...ještě dříve, než na místě samém kulturní vrstva se ukládala počala, tedy asi na počátku osídlení tábořiště předmosteckého“, Maška 1895b, 163). Přímý rozpor vůči svrchu citované poznámce z 11. 8. 1894 je vysvětlitelný pouze dlouhodobější depozicí kosterních pozůstatků, takže ani zde není možná sumární a jednoznačná odpověď.

Při celkové interpretaci pohřebního areálu, který byl lokalizován pouze 3–5 m od výrazného skalního tělesa, musíme vzít v úvahu ještě další, dosud neuvažovaný fenomén. V úpat-

ním pásmu lze logicky očekávat chaotickou sedimentaci svahovin, redeponované spraše, vápencových sutí, valounů i dalšího alochtonního materiálu, která by zřejmě prostor určený k pohřbívání periodicky zasahovala („*vrstva zde vykazuje zřetelné pruhy*“, 10.8.; „*vrstva popelavě šedé barvy se prolíná do horizontu lidských kostí*“ 13.8.). Suť, jak víme, překryla pouze severní a východní část hrobu, dále na jihovýchod mizí, přičemž na severovýchodě (8.8.) ležela jak v nadloží tak i podloží nálezů. To svědčí o opakované depozici, sotva vyvolané člověkem.

Uvedené procesy, tedy poměrně rychlý přísun sedimentů různého typu, by vysvětlovaly složitost stratigrafických poměrů i skutečnost, že antropologické pozůstatky se dostávaly do různých kontextů, počínaje spraší na bazi přes suť až po humózní a popelovité polohy v jejím nadloží. Následná stratigrafická pozorování Mašky ve dnech, kdy postoupil dále do meziprostoru mezi „hrobem“ a okrajem lomu („*obrovské černé vrstvy, jakoby zpřeházené mezi sebou. Hojně spraše... V suti velké bloky žuly...*“, Maška, 27. 8. 1894) tento názor jen utvrzuje.

5. Jindřich Wankel (1884)

Jako první zkoumal v délce zhruba 100 m hranu Chromečkova hliníku J. Wankel (1884). Bez bližších údajů o tom, jak velkou plochu odkryl, odtud uvádí kumulace mamutích kostí, evidentně tříděné (např. 50 ks stoliček na jediném místě, kumulace klů), spolu s dalšími artefakty a kostmi. Tedy typickou sídelní zónu. Podstatná část materiálu z nejproduktivnějších let 1880–1882 však byla předána do Vídně a teprve v roce 1884 začalo budovat svou předmosteckou sbírku i olomoucké muzeum. Díky tomu zůstal v Olomouci i nález lidské čelisti z tohoto roku, který Wankel popisuje následovně (o.c., str. 96):

„*Našel jsem totiž pod ohromnou stehenní kostí mamutí pravou polovici dolejší čelisti lidské a sám jsem ji vybral z popele, v němž byla pohozena. Čelist ta, vykazující 2 zuby mezerní a za nimi 3 zadnější stoličky, náležela nepochybně ženské osobě prostřední velikosti, starší něco než 24 let, a jest zrovna na tom místě, jímž přirostlá byla ke druhé polovici čelistní, přelomena odedávna; co do rozměrů svých ničím neruší se od dolejší čelisti nynějšího člověka...*“

Znovu čelist popisuje K. J. Maška (1886), jemuž ji pro účel tohoto článku zapůjčil redaktor J. Havelka (dopis ze 17. 6. 1886); Maška naopak upozorňuje na odchylnost této fosilie vůči současné populaci. Čelist se objevuje pod číslem XXI v monografii J. Matiegky (1934, 1938), u Vlčka (1971) chybně s uložením v Moravském zemském muzeu. Většinou se však považovala automaticky za zničenou – stejně jako celý antropologický soubor z Předmostí. V roce 2000 jsme ji spolu s P. Procházkovou, kurátorkou Vlastivědného muzea v Olomouci, identifikovali v rušené expozici, kde byla vystavena coby odlitek. Předali jsme ji k zatím poslednímu popisu E. Drozdové (2001).

6. Karel Jaroslav Maška (1894)

Výzkum v roce 1894 byl vyvrcholením dlouhodobé Maškovy činnosti v Předmostí (předchozí výzkumy viz Maška 1894a, b), a to jak rozsahem prozkoumané plochy, tak významem pro světovou paleoantropologii.

Celkový popis paleoantropologického nálezu vložil K. J. Maška do předběžných publikací, kde předkládá charakteristiku zkoumaných ploch i pohřebního areálu neboli „hrobu“

(Maška 1895a,b, 1896). Základním pramenem jsou však originály Maškových deníků, konkrétně sešit č. VII, uložený v Archeologickém ústavu AV ČR Brno. Obsahují schematické mapky, profily, skici (některých) koster a dalších nálezových situací, průvodní poznámky a text, uspořádaný podle jednotlivých dnů. Je tedy možné údaje deníků a publikací vzájemně doplňovat a komentovat.

Maškovy deníky ovšem představují typ primární dokumentace určené pro osobní potřebu, pro osvěžení paměti při dalším zpracování materiálu a při psaní definitivní monografie, kterou autor plánoval. Jako text je to četba monotónní, která dostává obrysy, teprve jsou-li údaje zaznamenány k jednotlivým datům promítnuty do prostoru. Rekonstrukce postupu výzkumu tedy byla prvním úkolem naší práce (obr. 4, obr. 8).

Bohužel Maškova metoda odkryvu dosud nerespektovala pravouhlou síť (tu zavádí teprve M. Kříž), takže výzkum se denně rozšiřoval v koncentrických pásmech. Zřejmě to vyhovovalo Maškovým dělníkům a podobně asi postupoval už Wankel. Takový systém ztěžuje být jen rámcovou lokalizaci nálezů a situací, uváděných v ploše roku ke konkrétním datům. V některých případech, a to právě u antropologických nálezů, jej lze konfrontovat s doplňujícím rozměrem, totiž vzdáleností od okraje lomu. Pokud tedy víme, v kterých zónách se v daný den Maška pohyboval, můžeme dospět k alespoň rámcové lokalizaci (obr. 10).

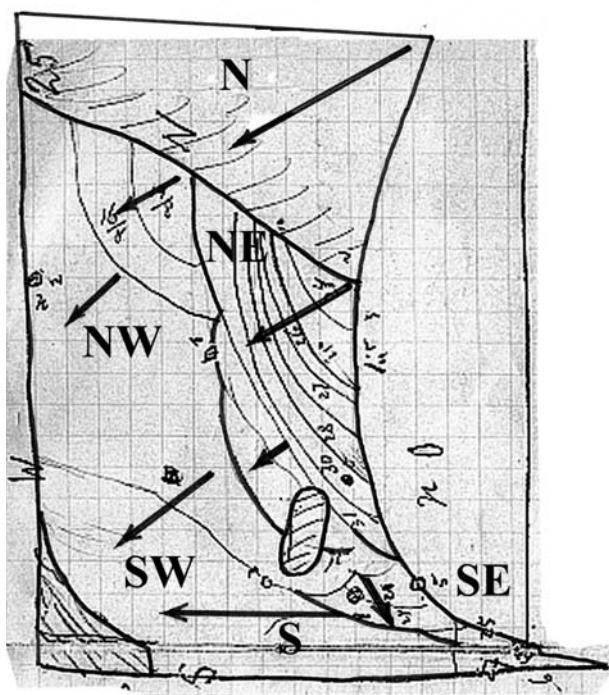
Výzkum na jaře 1894 se na jihu napojil na plochu prozkoumanou v roce 1893. Postupoval od SV okraje, tj. od hrany sprašové stěny, a šířil se v nepravidelných obloukovitých pásmech k JZ. Ukončen byl rovnou šikmou hranou.

Letní výzkum 1894 navázal na jihu na plochu prozkoumanou na jaře, takže skici na str. 16 a 25 deníku do sebe zapadají (na str. 25 je však jarní výzkum omylem autora označen jako „1893“, což opakuje i Klíma 1990, obr. 13). Tato druhá skica dále znázorňuje postup letních prací – alespoň do té míry, pokud se Maška během dalšího výzkumu na stranu 25 vracel a svou kresbu doplňoval. Postup byl týž jako na jaře, tj. za východisko byl opět zvolen severovýchodní roh (krytý příjmem stínem břestu), odkud se výkop šířil v koncentrických pásmech k jihozápadu. Avšak objev pohřebního areálu na počátku srpna rytmus odkryvu poněkud změnil. Část antropologických nálezů totiž zůstala ležet in situ a další výkopy k jiho východu a jihu pak vybíhají právě odtud.

Podle tohoto modelu (obr. 4) jsem zkoumanou plochu rozčlenil na sektory, které zhruba odpovídají chronologii výzkumu: severní pásmo (jarní výzkum), severovýchod (červenec), pohřební areál, severozápad, jihovýchod, jižní pásmo a jihozápad (vše srpen). Jde přirozeně o schéma. Upřesnění celkového půdorysu plochy vyplývá z promítnutí Maškovy skici do celkového zaměření lokality (obr. 10), tak jak je v následném roce provedl M. Kříž (1903, 50).

Severní pásmo (jaro 1894)

Ve srovnání s výzkumem 1893, kdy byla zjištěna ohniště, kumulace vytříbených mamutích kostí (skupiny klů, lebky) a především početná kamenná i kostěná industrie (Maška 1894a,b), má severní pásmo spíše periferní charakter. Popis situace na jaře 1894 nasvědčuje skládce mamutích kostí, která však na rozdíl od Dolních Věstonic netvoří souvislý pokryv, ale jednotlivé, prostorově oddělené kumulace. To by potvrzoval i zvýšený počet kostí menších šelem, včetně celých vlčích ske-

Obr. 4. Skica ploch zkoumaných v roce 1894, podle Mašky, deník VII, str. 25. Šipky naznačují předpokládaný postup výzkumu, písmena odpovídají hlavním sektorům (severní pásmo, severovýchod, severozápad, jihovýchod, jižní pásmo, jihozápad). Pohřební areál je znázorněn šrafovaně.

Sketch of the area surveyed in 1894, after Maška, diary VII, p. 25. The arrows indicate the supposed directions of the excavation, the letters correspond to the main sectors (Northern Zone, Northeast, Northwest, Southeast, South, Southwest). The burial area is hatched.

letů (které ze skládky kořistily) a snížený podíl artefaktů, takže i jednotlivý výskyt stál autorovi za záznam. Suťové vrstvy jsou ostrohranné v nadloží, zaoblené v podloží.

Dne 18. 5. se uvádí první antropologický nález: „Na dvou místech 9 a 11 m od okraje zbytky člověka, a to: spodní část humeru a zadní konec spodní čelisti. Žel, obě neúplné.“ Tento nález je zhruba lokalizovatelný, promítneme-li do pásu zkoumaného 18. 5. na str. 16 deníku vzdálenosti 9 a 11 m od okraje správné stěny. Nesouhlasí ovšem s popisem „květnového“ nálezu (č. XX), tak jak je citován u Matiegky (1934, 1938).

Severovýchod (24.–31. července 1894)

Během července 1894 byla postupně odkryta kruhová výseč v severovýchodní části nové plochy. Kulturní vrstva tvořila čocky (popeliště), ležící ve dvou a více horizontech (obr. na str. 24 deníku). Maška v těchto dnech své zápisy člení podle vrstev I (svrchní) a II (spodní). Dále uvádí polohy zaoblené vápencové suti, převážně v podloží („sedadla“, do 50 cm); je evidentní, že se suť do plochy dostala od východu, z prostoru odtěžené Skalky.

Severovýchod před objevem „hrobu“ (1.–6. srpna 1894)

Situace rámcově odpovídá předchozí. Zpočátku Maška ještě odděluje vrstvy I a II, poté rezignuje, jistě pod vlivem nepřehledné stratigrafické situace. Nadále postupuje v koncentrických pásmech, které zasahují ze severní do východní části plochy, avšak tak, aby jej co nejdříve kryl stín břestu v severní části plochy. Teprve 3. 8. se obrací k jihu a zasáhl tak i prostor pohřebního areálu. Jeho nadloží ve dnech 3.–4. 8. ze značné části prokopával „...aniž by kdo s dělníků, četných diváků a já sám byl měl tušení, že v nepatrné hloubce pod naskytujícím se kamením něco důležitého se nalézá“ (Maška 1895b, 163). 4. 8. upozorňuje v okolí na svisle postavené mamutí kosti, a to lopatky i dlouhé kosti... „Snad i dvě spodní čelisti mamutí, ležící na sobě asi 2 m východně od hrobu (obr. na str. 32–33 deníku), souvisí přímo s hrobem lidským.“ V závěrečné poznámce (str. 72 deníku a doplněk na str. 32) totiž doplňuje, že při vyzvedávání pod jednou z těchto čelistí skutečně našel 3 lidské kosti (prstní článek dospělého, ulna dítěte a pravděpodobně humerus). Samotný pohřební areál v podloží zkoumaného prostoru ovšem zaregistroval teprve 7. 8.

Pohřební areál (7.–13. srpna, 10. září 1894)

Jedním z důvodů, proč K. J. Maška nevytvořil celkový plán „hrobu“, ale jen dílčí skici, jistě bude nepřehledná situace a technický problém s vyjádřením překryvu koster – slovy K. J. Mašky ležely „vedle a na sobě“. Dalším problémem je nepravidelný směr výzkumu.

Rekonstrukci pohřebního areálu provedl nejprve K. Absolon, zřejmě pouze na základě Maškovy publikace, a to silně idealizovaným způsobem. Vyjadřuje však dobře pojem „lidské hromady“ a pokouší se zobrazit rovněž vymezení hrobu mamutími lopatkami. Rekonstrukce B. Klímy (1990, obr. 18, 1991a) vychází z Maškových skic, mírně idealizovaných, do nichž začleňuje další předměty podle verbálního popisu a konečně i tušené obrysy těl, které ovšem rozložil do celé vymezené plochy. Naše rekonstrukce (obr. 9), provedená nezávisle na Klímově, se omezuje na původní Maškovy skici, které se ve smyslu deníku pokouší uspořádat do určitého, byť neúplného systému, s přihlédnutím k faktu překryvů. Některé skici mají v deníku orientační šipky, v ostatních případech jsme využili Maškovy zmínky, že kostry byly většinou orientovány k severu. V hrubých obrysech je celkový výsledek s Klímovým poměrně shodný.

Obrys areálu je popsán slovně (eliptický tvar, osa směřující k severovýchodu, rozměry, Maška 1895a, b) a načrtnut na str. 40 deníku. Pokud jde o interiér, pak osnova jakékoli rekonstrukce musí vyjít z pohybu výkopce uvnitř areálu. Z celkového plánu (obr. 4) vyplývá, že Maška se k „hrobu“ přibližoval od severovýchodu, ale jeho existenci zjistil teprve v jižnější části, kde skončil suťový příkrov, do té doby považovaný za podloží: „Probíraje se spoustou kůstek lední lišky, poněkud hloub než ostatní součástky spodní vrstvy kulturní sahajících, narazil jsem tu znenadání na kůstky přednártí a na kost lýtkovou.“ (Maška 1895b, 162) Tento výchozí bod, první skica ze dne 7. 8., tedy leží na jižní hraně areálu (str. 34 deníku dole, obr. 5); svrchní skica, vzdálená 1 m k severu, a v deníku tedy dokreslená směrem nahoru (dokonce přes již napsaný text), indikuje, že Maška se ještě téhož dne vrátil pod suťovou polohu k severu. Bohaté nálezy ze dne 8. 8. jsou bohužel popsány jen slovně, nicméně ležely „stranou“ a „ve směru jih-sever“.

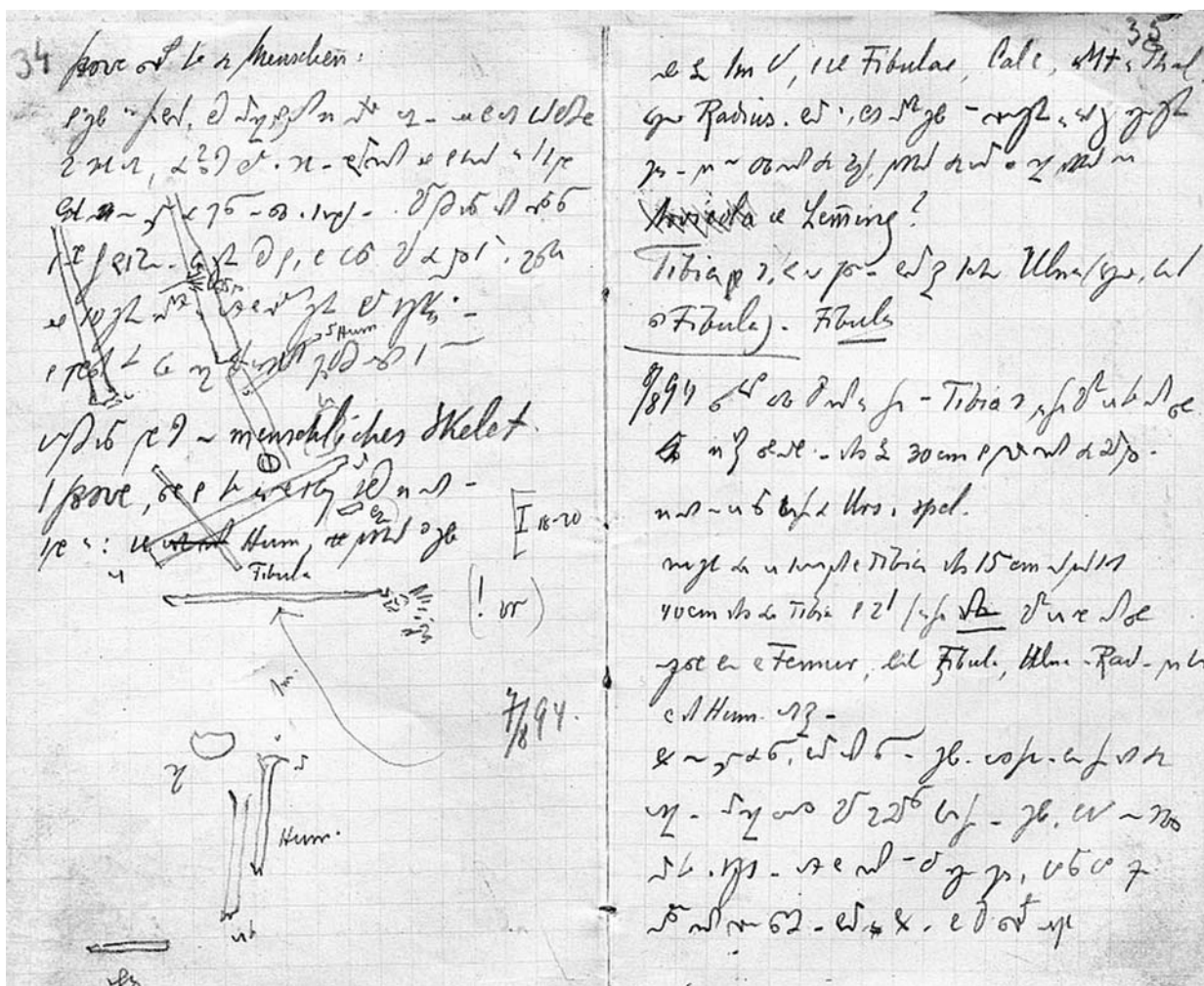
Na jedné z lebek ležel zlomek mamutí lopatky, první ze tří nalezených, kterou jsem tedy lokalizoval na severovýchodní okraj. Suť byla v těchto místech jak v nadloží, tak i v podloží nálezu.

Dne 9. a 10. 8. se Maška dostává do vlastního centra („mittlere Grube“, „Menschenhaufen“), kde vypočítává celkem 6 skeletů, ale 9. 8. zobrazuje pouze partie dolní končetiny a lebku (str. 37 deníku) a 10. 8. nejúplnější skelet včetně žeber a s náznakem skrčení dolních končetin (str. 38 deníku, muž č. III, obr. 6). Další kostry měly podle publikace ležet „západně odtud“ a byly zatím ponechány na místě a postupně ukládány do beden en bloc. V těchto místech je uváděna i druhá mamutí lopatka (odražená v hřebeni a pokrytá čarami), evidentně ta, kterou Maška v publikaci lokalizoval na severozápad.

Už na konci dne 10. 8. Maška dokázal stanovit celkový rozměr hrobu, tj. délka 4 m a šířka 3 m. O den později je rozměr ještě zpřesněn obrysou kresbičkou (str. 40 deníku), kde je šířka snížena na 2,5 m a tento definitivní rozměr je pak dodržen i v publikaci (Maška 1995a, b).

V dnech 11.–13. 8. Maška pracoval uvnitř takto vymezeného areálu spolu s „nejdovednějším dělníkem“, současně však výzkum zasahoval i do okolí, a to především k dosud neprozkoumanému jihu. Dne 11. 8. zobrazuje mimo vlastní areál kostru paže, silně ohnutou v lokti, ležící jižně od hrobu (str. 40 deníku). 13. 8. se vrací zpět, tedy směrem k areálu, kde zachycuje velkou skupinu dlouhých kostí končetin, překrytou mamutí lopatkou (str. 42 deníku). Evidentně jde o třetí „hraniční“ lopatku, která je v pozdější publikaci lokalizována na jihozápad. Poloha v jižní části je zřejmá, v tom je naše rekonstrukce shodná s Klímovou, mohli jsme však upřesnit orientaci vůči severu, kterou v originále vyznačuje šipka.

Zbývající části skeletů Maška vyzvedl *en bloc* a kresebně i fotograficky je dokumentoval až po skončení výzkumu, tj. 10. 9. Příslušné skici se tak dostaly až na strany 65–68 deníku jen s nejnútnejším komentářem (obr. 7). Logicky lze předpokládat, že šlo o situace ze stratigraficky nižších poloh. Tuto superpozici jsme graficky vyjádřili překrývajícími se rámečky, které jsou lokalizovány volně v prostoru původně krytém suť, západně od skeletu III (obr. 9).

Obr. 5. Maška, deník VII, str. 34–35. Dne 7. 8., kdy Maška prokopával nadloží pohřebního areálu (nad suť, považovanou za podloží), narazil na jeho jižním okraji na prvou skupinu kostí (dole), načež se ihned vrací zpět k severu (nahore, přes již napsané řádky).

Maška, diary VII, pp. 34–35. On August 7, after excavating cultural layers above the burial area (above the limestone blocks, misbelieved to be the subsoil), Maška meets the first group of human bones (below), and immediately returns northwards (above, over the already written lines).

Zbývá shrnout údaje o celkovém charakteru pohřebního areálu. Maška registruje kumulaci vápencových bloků ze severní a východní strany, „jižní části nedosahující“, která oddělovala antropologické pozůstatky od nadložních kulturních vrstev. Tyto suť ovšem pokračovaly i mimo pohřební areál, vždy v okruhu zmizelé Skalky. Domnívám se proto, že jde o přirozené závaly, které v přímém okolí vápencového tělesa musíme očekávat. „Hraniční“ mamutí lopatky v publikaci Maška uvádí jen dvě (JZ, SZ), v deníku jsou – včetně zlomku – postupně vyčísleny tři, tedy i na SV (v Klímově rekonstrukci jsou rovněž jen dvě, zde však na JZ a SV). Protože se jejich použití coby příkrovu lidských skeletů později potvrdilo na jižní Moravě, můžeme je zřejmě takto – v jednotlivých případech – interpretovat i v Předmostí. Nepůjde však o žádné souvislé ohraničení areálu, natož o celkový příkrov.

Severozápad (14.–22. srpna 1894)

Skica na str. 25 deníku ukazuje, že výzkum se ve dnech 14. a 16. 8. vrací do severní části lokality, kterou Maška opustil na konci července před objevem hrobu, a obnovuje odtud původní směr výzkumu SV–JZ. Terén se sklání k jihu (skica na

str. 47). Maška upozorňuje opět na zvrstvení vrstvy do pruhů (soliflukce?) a jmenuje větší popeliště.

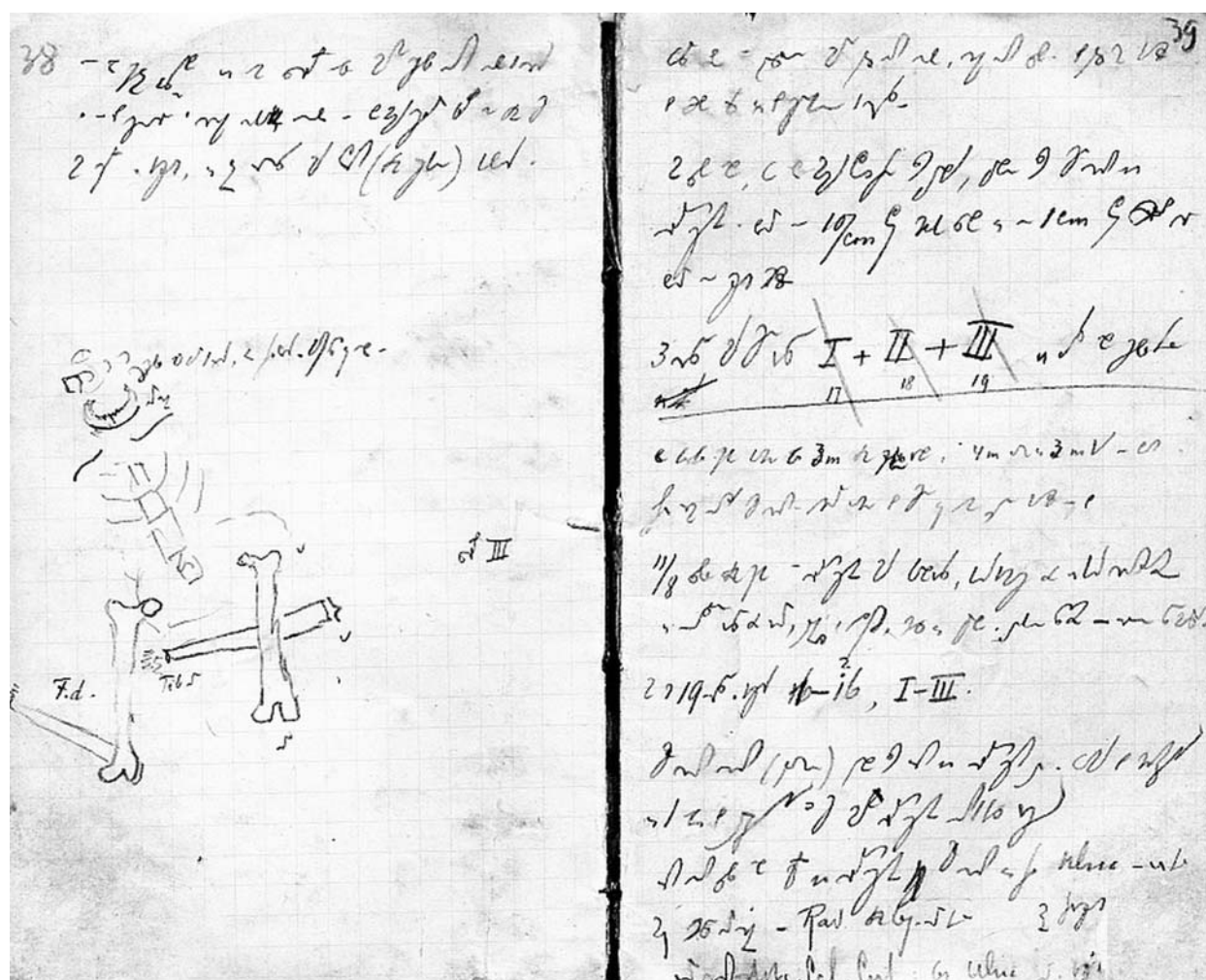
V následujících dnech (17.–22. 8.) výzkum dosahuje západní hranice, kde má navazovat parcela Dokoupila (zřejmě mechanický omyl, Dokoupilova parcela tvořila západní hranici v minulých letech – skica na str. 46 deníku). Opakovaně se upozorňuje na zdvojení vrstvy a výskyt uhlikatých poloh.

Dne 18. 8. je evidován nález osamocené lidské ulny, který však nelze v rámci severozápadní části blíže lokalizovat. Nadto jeho určení není nepochybné vzhledem k tomu, že v těchto místech byla současně odkrývána jáma z doby halštatské.

Jižní okraj hrobu (23.–24. srpna 1894)

Dne 23. 8. se Maška vrací k jižnímu okraji hrobu, kde uvádí zajímavý nález: „ještě lidská pánevní kost – mladá, proděravělá, 1 cm otvor, zcela kulatý“. Na základě dochované fotografie se k tomuto nálezu vrací B. Klíma (1991b, Abb.4), avšak dokumentovaný otvor je zde podstatně větší, než uvádí Maška.

Dne 24. 8., kdy se jinak pracovalo v jihovýchodním sektoru, lokalizuje Maška do jižní části další nálezy: „Směrem k jihu

Obr. 6. Maška, deník VII, str. 38–39. Dne 10. 8. okrývá Maška v centrální části areálu větší počet lidských skeletů, z nichž však zatím zakresluje jen nejkompletnější skelet muže č. III. Maška, diary VII, pp. 38–39. On August 10, Maška uncovers in the middle part of the area several human skeletons, of which he draws the most complete male skeleton No III.

od hrobu jediný humerus člověka, uprostřed z kulturní vrstvy. Jeden metr odtud směrem k východu část lebky mladé osoby (k propravení), nad ní dvě lopatky z mamuta (jestli to není část hrobu?).“ Jde tedy o další případ překrytí antropologických nálezů mamutími lopatkami.

Jihovýchod (24.–28. srpna 1894)

Výzkum se v těchto dnech postupně přenáší do jihovýchodního cípu plochy. V úzkém pásmu mezi pohřebním areálem a okrajem lomu konstatuje Maška zdvojení, a dokonce znásobení kulturní vrstvy, místy dost mocné a chaoticky ukládané (str. 54) – zřejmě svahové sedimenty podél úpatí bývalé Skalky. Mamutí kosti se zde vyskytují ve svrchní vrstvě. Do toho opět vstupují polohy sutě, nepochybně z odtěžených Skalky, dokonce včetně eratických bloků žuly (?).

Průběžně se nacházely lidské kosti, přesahující sem od pohřebního areálu (skica na str. 55).

Dne 24. 8.: „Cca 3 m směrem k východu ležela lidská spodní čelist se zuby obrácenými dolů, takže jsme v prvním okamžiku mysleli na horní čelist a lebku. Čelist ležela 10 cm nad mocnou vrstvou uhlíků (spodní kulturní vrstva), bezprostředně na lidské čelisti a vedle ní mamutí kosti.“

Dne 27. 8.: „V blízkosti spodní čelisti z 24. 8. úlomek lebeční klenby, a to čelo a zátylek, vzdálené 5 m od okraje. Nad tím lopatka. Pod tím 10 cm spráše, poté velké žároviště. Dva metry

od okraje na nejzazší špičce lidská ulna, radius. Je ve spojitosti s lebkou ze soboty. Až po podloží starší vrstvy, ve stejné hroudě také žebra. Na tomtež místě mamutí lebka a četné části lebky.“

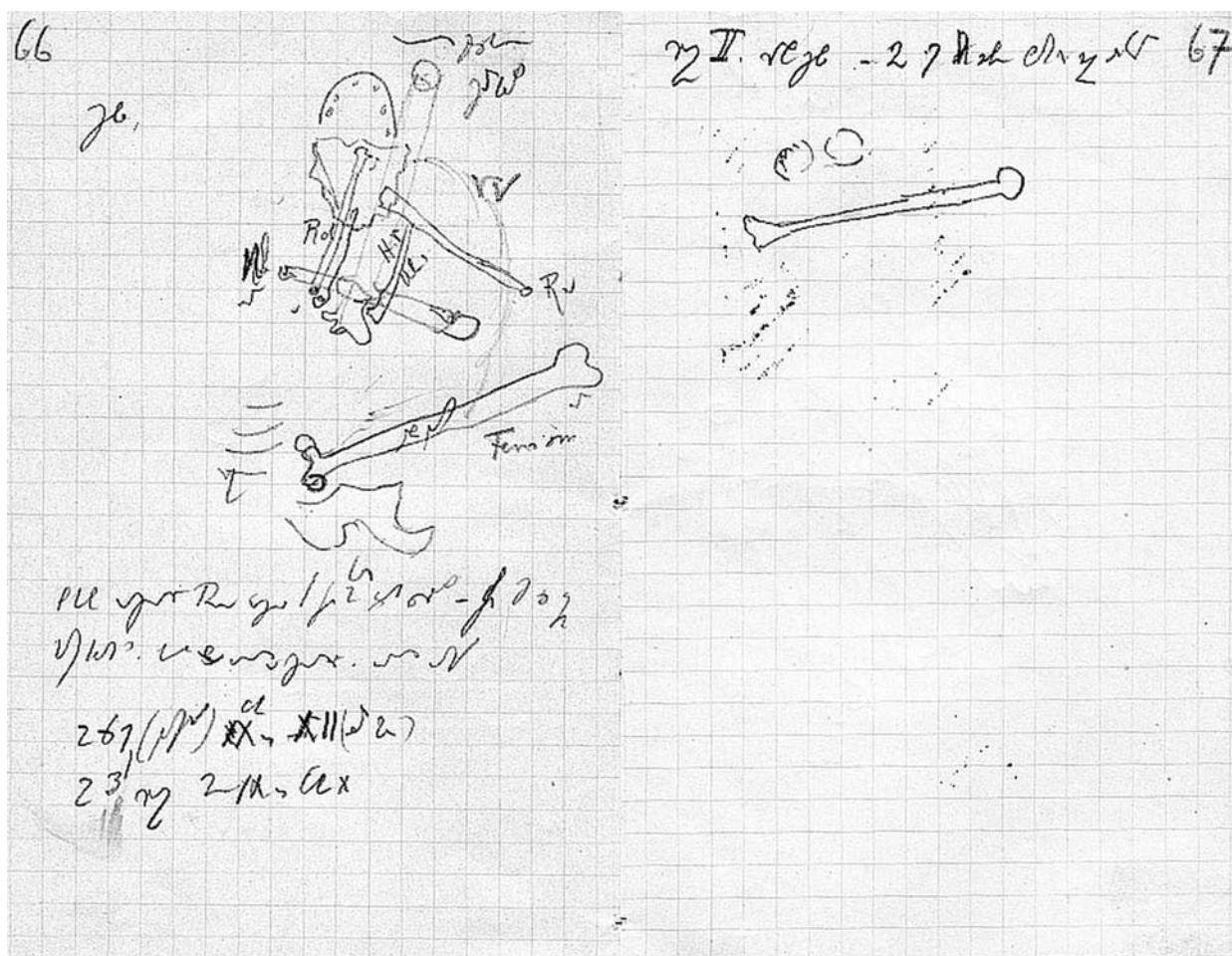
Dne 28. 8.: „Tam, kde ležely lidské kosti, nebyla žádná kostra, nýbrž k dřívějšímu radiu a ulně, žebrům ještě jeden humerus. Ten ležel horní částí směrem k východu. Ostatní ležely vlevo. Horní epifýza humeru chyběla. Mléčný špičák medvěda, provrtaný“.

Podstatná je zmínka o dalším překryvu lebky mamutí (?) lopatkou ze dne 27. 8., ovšem v nejasné formulaci; mohlo jít právě tak o další lopatku lidskou (k těmto nejasnostem v zápisu viz kap. 10).

Jižní pásmo (29. srpna – 1. září 1894)

Zbývalo prokopat jižní pásmo, kde Maška postupuje od východu k západu. Dále na jih hraničilo pole táhnoucí se až k tehdejší zdi hřbitova, které Chromeček zatím nechtěl pro výzkum uvolnit. Kulturní vrstva byla opět členitá, což Maška dokládá skicou na str. 56.

Dne 30. 8. eviduje nález lidského žebra, avšak formulace, vztahující k němu údaj „15 m od okraje hranice“, je nesrozumitelná: „hranicemi“ míní Maška obvykle sousední parcely, měl-li však přesto na mysli okraj lomu, jak měl ve zvyku, pak by poloha rámcově odpovídala.

Jihozápad (3.–6. září 1894)

K prozkoumání zbýval čtverec o hranách 10 x 10 m na jihozápadním okraji plochy. Maška odtud zmiňuje ještě rozsáhlejší popeliště, celkově však kulturní vrstva mizí. Místo bylo i nadále patrně zdvojené, neboť nález listovitého hrotu Maška připisuje svrchní vrstvě. Souvisí s listovitým hrotem nalezeným 22. 8. téhož roku v ploše „severozápad“ – oba tedy pocházejí ze západní části plochy a z horní vrstvy, jak na to Maška výslovně upozorňuje (a připomíná několik dalších, 8–9 cm dlouhých listovitých hrotů, z roku 1893, vždy v horních vrstvách, Maška 1894b, 5; opomíjí přitom jediný nález ze spodní vrstvy 25. 7. 1894).

Oblokovitě načatou druhou polovinu čtverce Maška načrtl na str. 64 deníku, jen s poznámkou, že jde o 50 m². Tohoto reliktu původních sedimentů se netkl ani M. Kříž v roce 1895, který jej na své mapě (1903, 50) vyjádřil bílým trojúhelníkem (přestože jinak, jak si stěžuje Maška 1896, Kříž pracoval v Maškově připravených plochách). Proto mohl v těchto místech zastihnout neporušené sedimenty ještě K. Absolon v roce 1928, který nejspíš právě odtud získal fragmenty lidského skeletu.

7. Martin Kříž (1895)

Jakkoli je vstup M. Kříže na lokalitu provázen problémy etického rázu (Kříž 1896, Maška 1895a, 1896), je třeba vyzvednout, že tento výzkum je vybaven dobrou (tj. pravoúhlou) planigrafickou dokumentací (Kříž 1903, 50), a to včetně lokalizace dalších paleoantropologických nálezů podle sond („jámy“, „Gruben“). Později těmto nálezům J. Matiegka přiřkl čísla XXII–XXVI, avšak popis tu zcela nesouhlasí. Křížovy výzkumy poskytly rovněž nejslavnější umělecké předměty – rytinu ženy a sošku mamuta, nicméně svému objeviteli zůstaly nečitelné a jejich bližší lokalizaci neuvádí.

Zkoumaný prostor se člení do dvou areálů, a to na území Chromečkovy a Dokoupilovy parcely. Výzkum K. J. Mašky z roku 1894 v podstatě utváří spojovací prostor mezi nimi, takže Křížův celkový plán lze použít rovněž ke korekci půdorysu Maškova výzkumu.

Pás sond v Chromečkově zahradě:

Lebka – sonda VIII

Dolní čelist 1 – sonda IV

Dolní čelist 2 – sonda VIII, není jisto, zda patří lebce z téže sondy

Levý a pravý femur – sonda II

Pás sond na Dokoupilově parcele, na západ od Maškova výkopu:

18 zlomků lebky – sonda VII

Pravý a levý humerus – sonda VII

2 ulny – sonda VII

Zlomek pravého radiusu – sonda VII

8. Jaroslav Lška (1896) a Jan Knies (1902)

Ve sbírce J. Lišky se podle J. Skutila (1962, 124) uchovala etiketa s nápisem: „*Homo sapiens. Lebka nalezena 18. 5. 1896 v hliníku p. Chromečka s pozůstatky mamuta, a sice konec klu, žebra a několik pazourkových nožíků. Hloubka 186 cm.*“ Připojen je náčrt profilu. Ve Skutilově textu se uvádí ještě další lebka a dětská mandibula. Předpokládá se však, že v tomto

případě jde o holocenní materiál, pravděpodobně ze slovan-
ských hrobových jam (srv. též Absolon – Klíma 1977).

Holocenní jistě bude i nález J. Kniese. K. J. Maškovi o tom v dubnu 1904 píše: „*O svátcích jsem „omrkl“ Předmostí. Nového nic. Přerované tam kopou slov. kostry. Je tomu již více než 2 léta, co z Předmostí mám poměrně krásně zachovalou kostru lidského „skrčka“. Bylo by zajímavé porovnat jednu Vaše kostry s tímto „skrčkem“ (inventář jediný pazourkový úštěpek), dále s kostrami starosl. taktéž odtud a snad i s recentními kostrami hrobů předmosteckých.*“

9. Karel Absolon (1928)

Jak již bylo uvedeno, ve 20. letech se k prostoru lokality Ia přiblížila těžba spraší rozšířením cihelny F. Příkryla z opačné strany, tedy od západu. Od roku 1924 těžbu sledoval K. Absolon se spolupracovníky. V roce 1928 vedl K. Absolon pás výkopů ve směru SV–JZ podél hranic parcel, v území prozkoumaném Maškou i Křížem (Absolon – Klíma 1976, obr. 36–37). Mezi staršími výkopy zastihl cca 10 m dlouhou, nepravidelnou intaktní zónu; podle kresby J. Mrázka z 15. 9. 1928 není vyloučeno, že šlo o onen nedokončený výkop „Jihozápad“ ze září 1894, jehož se netkl ani M. Kříž.

Byl nalezen nekompletní lidský skelet, jehož lebka chyběla (Absolon 1929, 80, číslo XXVII podle Matiegky), resp. se při vyzvedávání nálezci L. Novákovi rozpadla (podle Absolon – Klíma 1977). Podle E. Vlčka (1971) a M. Olivy (2001, 20) je část tohoto nálezu dosud v Moravském zemském muzeu dochována. K. Absolon uvádí 54 kostí obou paží i nohou, včetně některých prstních článků, a dále dva zuby. Důležitým pozorováním je, že zlomek levého femuru je pokryt celkem 26 šikmými zářezy, evidentně rytých ostrým předmětem, které K. Absolon (1929) vysvětluje kanibalskými praktikami, avšak M. Oliva (2001, 19) poškozením špachtlí při výzkumu.

V roce 1930 nachází L. Novák v oněch místech ještě dolní čelist, není však známo, zda patřila témuž jedinci.

10. Průvodní nálezy

Průvodní nálezy jsou v publikacích uváděny sumárně, pouze vybrané jevy jsou zmíněny zvlášť. Nadto hodnota údajů o provenienci je u jednotlivých autorů odlišná. U Wankla a Absolona jakákoli lokalizace chybí a lze pouze odhadnout prostor, v němž se tyto badatelé pohybovali. U Maškova výzkumu vycházíme ze zápisů v deníku, do nichž vstupují „nápadnější“ objevy podle data nálezu.

Prvým problémem je u Mašky ona nepříliš šťastná strategie výzkumu, vedená denně v úzkých koncentrických pásmech, zasahujících do vzdálených výseků plochy. To je zvláště citelné ve dnech, kdy Maška pracuje souběžně v pohřebním areálu i mimo něj, přičemž do denního záznamu vstupují všechny nálezy. Druhým problémem je subjektivita selekce, ovlivněná nejen reálnou hodnotou předmětu jako takového, ale i tím, jak bohatý byl nálezový kontext konkrétního dne (s tímž problémem se ostatně vyrovnáváme i u podstatně modernějších výzkumů).

Výzkum M. Kříže byl sice členěn do pravidelných a číslovaných sond („jam“) vyznačených v plánu, ale údaje o provenienci, které existují u paleoantropologických nálezů (Kříž 1903), pro průvodní archeologický materiál postrádáme.

Maška odhaduje celkový počet artefaktů na 20 000, Abso-
lon (1947) na 30 000 a pod jeho vlivem Breuil (1924) dokon-
ce na 40 000. V každém ohledu je to nízký počet proti kvantu
artefaktů z velkých jihomoravských sídlišť, kde se ovšem nále-
zové vrstvy většinou plavily. Zajímavé je (opět oproti jižní
Moravě), že podle Maškových záznamů se kamenná industrie
často vyskytovala v prostorově vymezených shlucích.

Z dobového kontextu vyplývají některé terminologické
rozdíly, které by ovšem měly být řešitelné. U štípané industrie
interpretujeme „nůž“ a „nožik“ (*Messer, Messerchen*) jako
čepel a čepelku a u silicitových „odštěpků či úlomků“ jde
zřejmě o úštěpy; „*typ solutréen*“ je evidentně listovitý hrot.
„Kopáč“, resp. „lžici“ interpretujeme jako spatulu, což je
v prvním případě podpořeno i skicou. Častý pojem „válec“,
resp. „váleček“ z mamutoviny bude mít zřejmě několikery
význam: u velkých kusů půjde o otloukače, u malých spíše
o zlomky typických gravettských hrotů (projektilů) s kruho-
vým průřezem, případně o ozdobné předměty („zápony“),
a v některých případech i „závaží“ (Valoch 1982, Svoboda
2001b, Steguweit 2005).

Publikaci významných artefaktů ze starších výzkumů
v Předmostí se věnoval K. Valoch (1960, 1969, 1975, 1982).
Avšak pouze dva z Maškou výslovně uvedených artefaktů
z roku 1894 jsou ve stávajících sbírkách Moravského zemské-
ho muzea identifikovatelné: kotouč ze slínovce, nyní komple-
tovaný (3. 8. 1894), a vidlice z mamutoviny (20. 8. 1894); dále
odtud pochází jeden z K. Valochem publikovaných brouše-
ných valounů pískovce („přibroušené dláto z břidlice“,
1. 8. 1894). Jinak je výzkum 1894 na zvláštní, ozdobné či umě-
lecké předměty nápadně chudý a s jistotou sem nelze lokalizo-
vat prakticky žádný ozdobný artefakt ze soupisu K. Valocha
(1975).

Pokud jde o průvodní faunu, Maška odhaduje celkový
počet jím nalezených stoliček na „více než 2 000, klů celých,
zpřerážených a rozštípnutých několik set, ostatních kostí na
tisíce“. Lze k tomu dodat, že zachovalost mamutích kostí bývá
na nalezištích tohoto typu špatná, což se nepochybně odrazilo
i v dokumentaci a potažmo kvantifikaci jejich výskytu.
Dalším problémem je charakter Maškova zápisu – pokud
uvádí typ kosti bez udání druhu zvířete, myslí obvykle mamu-
ta. V jiných kontextech však může mít na mysli např. lidské
kosti. Dodatečně a celkově předkládá zastoupení fauny z Před-
mostí R. Musil (1994). Podtrhuje naprostou převahu mamuta,
která se v podstatě vymyká kvantifikaci. Z ostatních druhů je
nejpočetnější vlk (cca 43 %) a liška (24 %), méně zajíc (10 %),
sob (9 %) a rosomák (6 %). Spíše ojedinělý je výskyt koně,
tura či bizona, losa, medvěda, lva a nosorožce; přítomnost
ptáků není kvantifikována.

Celkově nižší hustota archeologických nálezů naznačuje,
že prostor výzkumu 1894 nebyl sídelním centrem, ale spíše
periferií. Nesporně zde hořely ohně, ukládaly se sem mamutí
kosti v omezených akumulacích, dostávaly se sem i artefakty.
Nevznikla zde však souvislá mamutí skládka jako v Dolních
Věstonicích či v Milovicích. Mamutí kosti ani nebyly vyslo-
veně tříděny podle druhů, tak jak se to popisuje ze starších
výzkumů Wankla a Mašky. Evidentní je tedy především
pohřební funkce tohoto místa.

Severní pásmo

V severním pásmu Maška zaznamenal větší počet úštěpů
a čepelí i kostěných nástrojů, včetně 6 tzv. „válců“ z mamuto-
viny. Mezi faunou je převážně uváděn mamut, liška a vlk, jed-
notlivě sob, kůň, los, medvěd a lev. Z mamuta jsou to pak pře-
devším kly, stoličky a obratle, jednotlivě lebka, lopatka
a žebra.

Severovýchod

Severovýchodní sektor poskytl větší soubor úštěpů, čepelí
a „škrabek“ („*Schaber*“), jednotlivě je uváděno jádro, vrták,
listovitý hrot s drasadlem (výjimečně ve spodní vrstvě), otlou-
kač, brousek, broušený kotouč, broušené „dláto“ a 2 dentálie.
Mezi kostěnou industrií jsou evidovány 2 spatuly a 2 „válc“
z mamutoviny. Mezi faunou převažuje mamut, sob, kůň, liška,
vlk a medvěd; jednotlivě i rosomák, nosorožec a ptáci.
Z mamutích kostí převážně kly, stoličky, dlouhé kosti, obratle
a žebra; jednotlivě i lebky, čelisti, kosti nohy, lopatka a pánev.
Část materiálu ovšem pochází přímo z nadloží pohřebního are-
álu, před tím než jej Maška jako takový identifikoval.

Pohřební areál

V období po objevu „hrobu“ uvádí Maška 2 čepelky, dra-
sadlo či škrabadlo („*Feuersteinschaber*“) a 2 otloukače. Mezi
faunou se opakovaně zmiňuje mamut a liška, jednotlivě pak
i sob, kůň, vlk, medvěd, rosomák a zajíc. U volných špičáků
různých šelem, sice několikrát zmiňovaných, se neuvádí žádný
provrt, nešlo tedy o přívěsky. Z mamutích kostí opakovaně
stoličky, dlouhé kosti a kosti nohy, dále 3 lopatky a jednotlivě
lebka, kel a obratel.

Severozápad

V této části se jednotlivě vyskytly úštěpy, čepel, listovitý hrot
(ten ve svrchní vrstvě), žraločí zub a mušle. V kostěné industrii
je šesti případy zastoupen „válec“ z mamutoviny a především
známá vidlice. Mezi faunou dominuje mamut a vlk, častější je
i sob, lev a rosomák, ojedinělý kůň, liška a zajíc. Z mamuta
jsou opakovaně doloženy lebky, kly a stoličky.

Jihovýchod

Kamenná industrie není zmiňována, z kostěné spatula
a dva „válc“ z mamutoviny. Jediný špičák medvěda (28. 8.) je
v tomto případě výslovně provrtaný. Mezi faunou dominuje
mamut, sob a zajíc, opakovaně se vyskytla rovněž liška, spíše
jednotlivě medvěd, lev a rosomák. Z mamuta jsou opakovaně
doloženy lebky, kly a stoličky. spíše jednotlivě čelisti, dlouhé
kosti a lopatka.

Jižní pásmo

Jižně od „hrobu“ i dále v jižním pásmu se opět opakovaně
zmiňují úštěpy a čepele a nadto i 4 dentálie; ojedinělý je
„válec“ z mamutoviny. Mezi faunou převládá mamut, sob, vlk
a zajíc; opakuje se rovněž liška, lev a rosomák, ojedinělý je
kůň a nosorožec. Mamuta tentokrát reprezentují především
lebky a stoličky, méně lopatky (coby příkrov lidského skele-
tu?), dlouhé kosti a kel.

Jihozápad

V jihozápadním sektoru jsou opakovaně zmiňovány pouze
úštěpy, jednotlivě pak listovitý hrot (svrchní vrstva) a „válec“

z mamutoviny. Mezi faunou se opakuje pouze mamut, spíše jednotlivě pak sob, kůň, tur, liška, vlk, lev, rosomák a nosorožec. Přitom mamut je zastoupen především stoličkami a obratli, ojedinělá je lopatka.

11. Tafonomie funerálních situací

Jedním z výchozích archeologických předpokladů je, že skelet dochovaný v úplné či alespoň částečné anatomické poloze byl takto uložen záměrně. Byl by tedy důsledkem rituálního a symbolického aktu, podloženého nějakou teorií o životě a smrti. Nicméně i tato zdánlivě bezproblémová teze byla v poslední době podrobena kritice z hlediska tafonomie (Gargett 1989, Riel-Salvatore – Clark 2001).

Pokud byl skelet porušen, bývá vykládán jako produkt záměrného, někdy rituálního a často až bizarního chování, jak je ilustruje etnologie: násilná smrt, kanibalismus, sekundární pohřby... Takové interpretaci musí opět – a spíše než v prvním případě – předcházet tafonomická analýza všech postdepozicičních procesů, které tu lze očekávat. Často totiž nabídnou řešení podstatně jednodušší a při bližším pohledu i pravděpodobnější (Svoboda 2003).

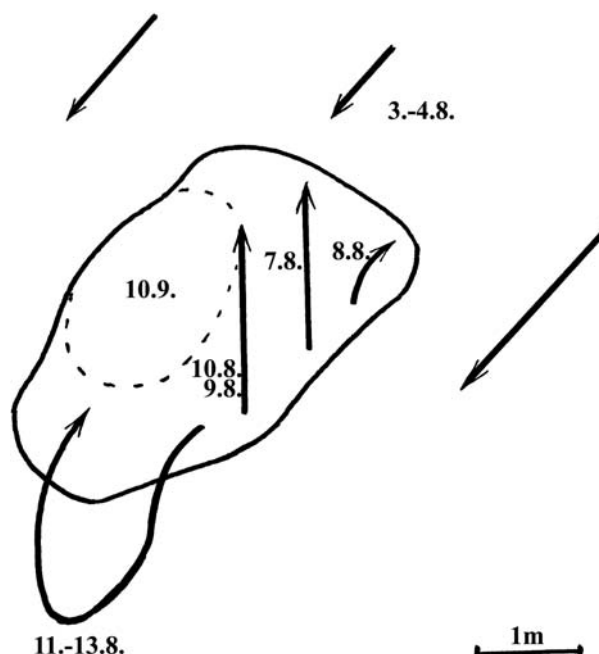
Etnologické a paleoetnologické analogie

Plejáda etnologických analogií k našim náleзовým situacím je více než pestrá (Ucko 1969, Binford 1971, Guiart, ed. 1979). Pro gravettien jsou ovšem nejinspirativnější zónou pásma s chladným podnebím a živou tradicí šamanismu, tedy severní a střední Asie, případně severní Amerika. V této perspektivě může být chování z našeho hlediska nepietní, tedy kanibalismus či ponechání lidských pozůstatků na pospas přírodě, šelmám a dravým ptákům, významně symbolické a rituální.

V poslední době, spolu s prudkým rozvojem sídelní archeologie, se zdůrazňuje i význam pohřbu coby deklarace práva na území. To bývá stvrzováno a deklarováno uložením tělesných pozůstatků předků do země. Takový význam můžeme přisoudit i gravettským pohřbům, ukládaným na strategicky významných průchodištích (vedle Předmostí rovněž Dolní Věstonice a především Grimaldi).

Formování hrobů a jejich ochrana

Standardní hroby, uložené a chráněné v poměrně hlubokých hrobových jamách s překryvem kostí, jsou popsány například z ruských lokalit (Kostěnki na Donu; Sinitsyn 2004), kde bylo ostatně hloubení jam obecně (zásobních, sídelních atd.) běžným jevem. Na moravských sídlištích jsou jakékoli jámy vzácné a také mělké, a samy hroby byly ukládány na povrchu do prostorů, které B. Klíma označoval jen jako „hrobová lůžka“. Na kostech lze ještě pozorovat stopy kořínků tehdejšího porostu. Nejpravděpodobnější vysvětlení takto mělkého ukládání na Moravě nabízí celkově větší rozsah permafrostu ve střední Evropě, která byla v pleistocénu více vystavena vlivu kontinentálního i horského zalednění. V každém případě však bylo nutno povrch hrobů chránit jinak. Efektivní ochranu vytvářejí mamutí lopatky, jak to dokládají hroby DV 3, Pavlov 1, zřejmě i DV 4 a v jednotlivých případech pak Předmostí. Lopatky ovšem chybí u dobře zachovalého trojhrobu DV 13–15 a hrobu DV 16, kde tedy předpokládáme konstrukci z organických materiálů. Tomu v prvním případě nasvědčují četné kusy zuhelnatělé kulařiny, v druhém pak půdorys sídelního celku v okolí, interpreto-

Obr. 8. Rekonstrukce postupu výzkumu pohřebního areálu ve dnech 3.–13. 8. 1894. Maška se k areálu přibližuje od severovýchodu (srv. obr. 4), 7.8. naráží na první lidské kosti, 8.-10.8. se vrací k severu, 11.–13. 8. pokračuje k jihu, přičemž podstatná část skeletů v centrální a severozápadní části je zatím ponechána in situ.

Reconstruction of the excavation sequence within the burial area on August 3–13, 1894. Maška approached the area from southeast (cf. Fig. 4), on August 7 meets the first human bones, on August 8–10 returns northwards, on August 11–13 continues southwards, whereas some of the important skeletal materials still remain in situ.

vatelný jako relikv stavby. Alternativní příkrov mohou tvořit kameny.

Barvivo

Nedostatek barviva v Předmostí je nápadný, Maška by jej jistě zaregistroval. Je totiž obvyklým indikátorem mladopaleolitických hrobů obecně (včetně jižní Moravy) a badatelé počínají 19. stoletím na něj; zvláště upozorňovali. Na jihomoravských sídlištích nacházíme rovněž roztrácené plotny a valouny, dosud barvivem pokryté, a to i přímo v okruhu tamních pohřbů.

Problém „milodarů“

Chybění milodarů je dalším nápadným rysem Předmostí. Ovšem i u zdánlivě bohatších paleolitických pohřbů vyvstává problém, do jaké míry lze artefakty a zvířecí kosti nalezené v kontextu hrobů vykládat jako záměrně uloženou výbavu na cestu do záhrobí, pro níž archeologie tradičně užívá výraz „milodar“. Představují totiž běžný obsah kulturních vrstev, jimiž byl „hrob“ zahrnut. Analýza deníků z Předmostí ukazuje, že artefakty nebyly příliš početné ani v jeho okolí.

U mladopaleolitických pohřbů lze evidentně považovat za související všechny ozdoby na těle mrtvých a v okolí. Nejčastější jsou dva typy: provrtané zvířecí zoubky, reprodu-

kující skladbu okolní fauny, a schránky měkkýšů, opět v závislosti na dostupných zdrojích – tedy na Moravě fosilní terciérní měkkýši. Vzácnější jsou tvarované přívěsky, v mladém paleolitu převážně z mamutoviny. Dále některé zvláštní, resp. prestižní nástroje, zbraně či umělecké předměty. Nejbohatší v celosvětovém měřítku je jistě hrob „prince“ z Arene Candide (případně některé další italské hroby), oba hroby ze Sungiru, u nás pak hrob „šamana“ z Brna. Není zřejmě náhodné, že všechny uvedené příklady náležejí témuž horizontu mladšího gravettienu (všechna datování jsou mezi 23–24 tis. let BP), a jsou tedy oproti Předmostí, Dolním Věstonicím i Pavlovu mladší.

Kanibalismus

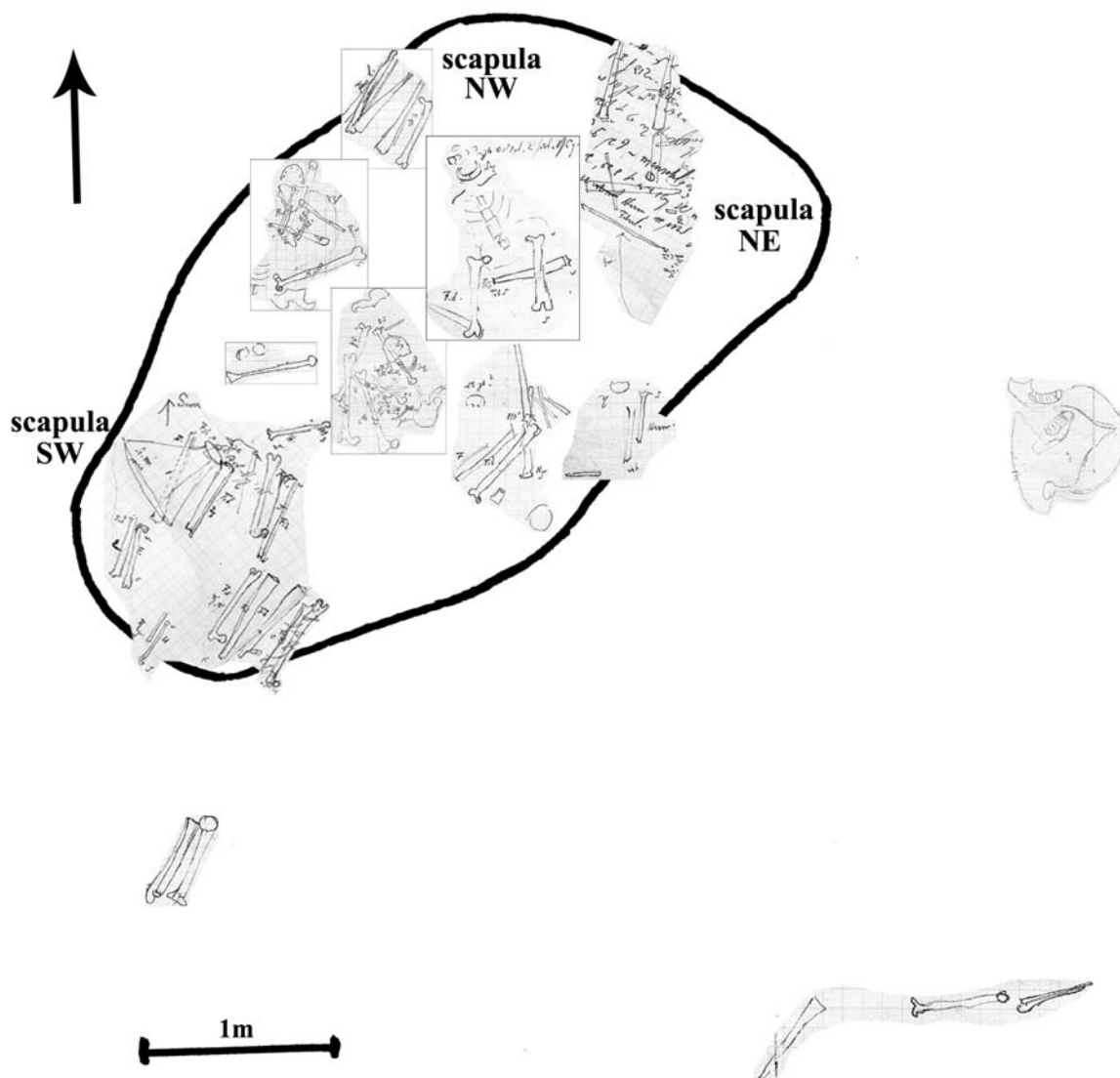
Kanibalismus je nesporně součástí lidského chování, vesměs nestandardního a pouze v některých kulturách šířeji zobecněného. Význam tohoto pojmu je však naplněn teprve uskutečněnou konzumací lidského masa, a tu předsvědčivě nedokládá ani zlomkovitost, ani záměrné úpravy, pokud jsou

viditelné na nalezených lidských kostech (štípání, zářezy, pokud jsou autentické).

Nápadná fragmentárnost kosterních pozůstatků a stopy zářezů na jejich povrchu jsou patrné počínaje některými neandertálskými jeskynními lokalitami až po mezolitická pohřebiště, kde se o kanibalismu reálně uvažuje. Při další interpretaci kosterního materiálu se však kanibalismus někdy stává alternativním vysvětlením pro všechny fragmentárně dochované skelety, ať již byla tato zlomkovitost dána přirozenými postdepozicičními procesy či lidskou manipulací s mrtvými těly (Absolon 1929, Ullrich 1982, 1986, 1996).

Sekundární pohřby

Etnologicky a archeologicky doložená možnost sekundárního pohřbívání (tj. „pohřeb nadvakrát“) je jistě možná alternativa i pro paleolit, zvláště pokud čerpáme analogie ze severského prostředí. Při zimním úmrtí v tamních zeměpisných šířkách ostatně ani jiné řešení jak uložit tělo do zmrzlé země nezbyvá. Jiný typ chování ovšem představuje rituální sekun-

Obr. 9. Rekonstrukce pohřebního areálu, založená na originálních skicích vložených podle jednotlivých dnů (srv. obr. 8). Kontura je odvozena ze skici na str. 40 deníku.
Reconstruction of the burial area, based on original sketches inserted according to the individual excavation days (cf. Fig. 8). The outlines are derived from the sketch on page 40 of the diary.

dární pohřeb, kdy jsou kosti záměrně vybírány, uspořádávány či doplňovány podle schématu, který má symbolický význam a je zakotven v tradici. Řada takových, rituálně velmi složitých příkladů pochází např. z předkeramického horizontu Předního východu.

Chceme-li takový model aplikovat na Předmostí, jak to činí H. Ullrich (1996) a M. Oliva (2001), měli bychom nejprve předložit statisticky přesvědčivé doklady o záměrné selekci určitých („reprezentativních“) kostí – a ty zde chybí – a poté vyloučit vliv postdepozicičních procesů, které na hrob mohly působit. U nadmíru skrčených skeletů (Dolní Věstonice 3), kde se rovněž uvažovalo o „odloženém“ pohřbu, mohlo ke stlačení těla dojít vahou nadložní spraše po rozkladu měkkých tkání (Trinkaus – Svoboda, eds., v tisku).

Geologické procesy

Vliv geologických procesů na pleistocenní pohřební situaci je nutno odhadovat pro každou lokalitu zvlášť, a to z geografické a geomorfologické situace, planigrafie i stratigrafie, s ohledem na to, jak byly deformovány jiné archeologické objekty (ohniště, jámy) či pravidelně uložené vrstvy. Odtud odvozujeme i vliv redepozice na uložené kosterní pozůstatky.

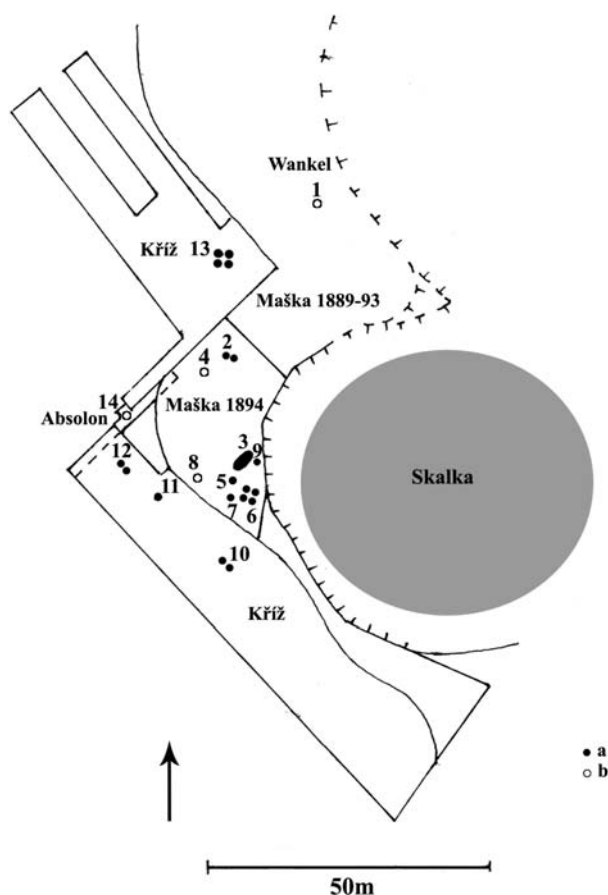
Například otevřená lokalita v areálu Dolní Věstonice-Pavlov leží pod sprašovým pokryvem na svazích Pavlovských vrchů, kde docházelo k posunům celých ker sedimentů, vrstev, skupin předmětů i jednotlivých artefaktů. Jde tedy v první řadě o stupňovitý pokles sprašových bloků po slínovitém terciérním podloží, podél šikmých či vertikálních puklin. Uvnitř sprašového souvrství dále pozorujeme mrazové jevy: doklady soliflukce, kryoturpace, mrazové klíny a následné deformace původně pravidelných zahloubení a ohnišť (případně jejich následné překrytí tenkou vrstvičkou spraše směrem po svahu – viz Dolní Věstonice II). Nicméně poměrně pravidelná struktura objektů, kumulací artefaktů i samotných pohřbů na těchto sídlišťích ukazuje, že deformace nebyly zásadní a spíše předpokládáme posun v řádu centimetrů až desítek centimetrů (srv. např. svahový posun dolní části nohou DV 14 v oblasti kolen).

Odlisný případ je pohřeb Pavlov 1 uložený v severozápadní části lokality, prořezávaný posléze erozními rýhami. Kostra se tak ocitla na mírném svahu, přičemž části chráněné velkou mamutí lopatkou se posunuly více méně jako celek, zatímco nechráněné části, například lebka, se přemístily samostatně.

Dalším typem narušení je tlak nadložních sedimentů. Jestliže období gravettien jako závěr OIS 3 znamená na našich lokalitách omezení sprašové sedimentace, resp. ukládání jen místně omezených a tenkých vrstviček, pak následné období glaciálního maxima (OIS 2) způsobilo rychlou a masivní sedimentaci několika metrů spraše. Váha sedimentu, působící na rozložená těla, zřejmě způsobila jak stlačení skeletů do extrémně skrčených poloh (DV 3), tak i fraktury lebek, které pak byly poněkud romanticky vykládány coby smrtelná zranění (DV 14).

Činnost šelem

V moravském gravettien jsou doloženy tyto šelmy: liška obecná i polární, vlk, hyena, rosomák, lev a medvěd. Lišky jsou schopny vykopávat, lámat a rozhazovat kosti (Grambo 1995, Mondini 1995), ale mají potíže při lámání kostí středně velkých zvířat, včetně větších kostí lidských (Andrews – Jalvo 1997, Andrews – Armour-Chelu 1998). Vlci sice vyhrabávají

Obr. 10. Celkový plán lokality Ia s vyznačením polohy paleoantropologických nálezů. Plný bod – poměrně přesná lokalizace; prázdný bod – odhad polohy.

General plan of site Ia showing location of the paleoanthropological finds. Full point – relatively certain location; empty point – generally estimated location.

mršiny ze sněhu, ale je málo dokladů o tom, že by exumovali těla ze země. Zato jsou schopni lámat lidské kosti do spirálovitých lomů a poškozovat epifýzy (Binford 1981, Haglund a kol. 1988). Hyeny mohou tahat, ohryzávat, ničit a rozhazovat kosti a na Předním východě i v Africe je doloženo, že porušují mělké lidské hroby (Sutcliffe 1970, Horowitz – Smith 1988); dlouhé kosti lámou a štípají ještě snadněji než vlci (Andrews – Jalvo 1997). Medvědi vyhrabávají mršiny, ohryzávají je a požírají, přičemž lámou i lidské kosti (Haynes 1983). Rovněž rosomáci ohryzávají a rozrušují kosti (Coues 1877). Vliv šelem coby přirozené součásti pleistocenní biocenózy a krajiny musíme připustit i tehdy, když stopy lomů a ohryzu na dochovaných kostech přímo nenalzáme.

Následná činnost člověka

V centrálních částech velkých loveckých sídlišť, kde byla řada pohřbů deponována, jde o všechny následné lidské aktivity – stavební, pracovní atd. U moravských sídlišť k tomu přispívala skutečnost, že těla byla ukládána poměrně mělce. Předpokladem takového typu porušení je, že místo pohřbu buď upadlo v zapomnění, anebo se tělu nikdy nepřikládala váha větší než jakékoli zvířecí mršine.

Jiným příkladem je prostorové vymezení pohřebního areálu či „hrobky“, kam jsou průběžně přidávána další mrtvá těla, takže se narušují depozice starší. Příkladem může být právě pohřební areál v Předmostí.

12. Závěr

Sídelně-archeologickou analýzu gravettienů směřujeme v poslední době jednak k postižení struktury a hierarchie lokalit v krajině, jednak k problému centra a periferie uvnitř velkých sídlišť (Svoboda, ed., v tisku). Z takto obecněji pojaté perspektivy – na rozdíl od některých starších prací o Předmostí (např. Matiegka 1934, 9) – nepovažujeme útes Skalky za „střed sídliště pravěkého člověka“.

Pohřební areál byl lokalizován mimo centrální sídelní zónu, téměř při samém úpatí vápencového útesu Skalky, což se odráží v evidentně nižším zastoupení štipané industrie (např. vůči plochám zkoumaným v předchozích letech Wanklem a Maškou a v následujícím roce Křížem). Nedostatek artefaktů je patrný v interiéru i v okolí pohřebního areálu.

Jak známo, většina koster je nekompletní, ale některé (Předmostí III) jsou zachovány poměrně v úplnosti. Zastoupení doložených kostí nevykazuje žádnou prokazatelnou selekci. Z celé plejády faktorů, diskutovaných v předchozí kapitole, proto podtrhujeme zvláště tyto procesy:

Činnost šelem

Tento fenomén, na nějž upozorňují všichni badatelé počínaje Maškou po Matiegku a Klímu, zvýrazňuje vysoké zastoupení pozůstatků, a dokonce i celých skeletů vlků a lišek v okolí i přímo uvnitř pohřebního areálu. Na kostech samých však – podle fotodokumentace – průkazné stopy ohryzu neshledáváme, přestože je K. Maška uvádí, zvláště u kostí vytažených mimo pohřební areál. Z poznámek vyplývá, že ve své době takto interpretoval spíše fragmentaci, např. odlomení epifýz, spíše než charakteristický ohryz způsobený zuby šelem. Šelmy ovšem mohou skelety rozvléci, aniž by byl ohryz na kostech přímo patrný.

V roce 1996 jsem měl možnost průběžně sledovat působení lišek na lesnaté stráni v Ohňové zemi, kde za uplynulé zimy uhynulo stádo guanak. Lišky si vyhrabaly po jedné noře u každé mrtvoly (resp. skupiny mrtvol), dlouhodobě je konzumovaly a denně jejich polohu mírně měnily. To by rámcově odpovídalo kumulacím liščích kostí, jaké Maška zjistil např. 7. 8. na jižním okraji areálu i jinde v tomto prostoru.

Geologické procesy

Z Maškových záznamů vyplývá poměrně značná mocnost náleзовého souvrství, tvořeného čistou spraší, humózními i uhlíkatými polohami a od východu a severu prostoupeného vápencovou sutí. Protože směrem k úbočí Skalky složitější souvrství pokračuje, a dokonce se tu stává ještě komplexnější, domnívám se, že náleзовá situace může být ovlivněna svahovými pohyby a akumulací sedimentů, kterou na úpatí skály musíme logicky očekávat.

Skutečnost, že „žádná lebka neobjevena celá, všechny byly (podle švů) rozpadeny“, vysvětlujeme podobně jako v Dolních Věstonicích (Svoboda 2003, Trinkaus – Svoboda, eds., v tisku) tlakem nadložní spraše, která sedimentovala poměrně rychle po skončení osídlení (a po vyhnití mozku).

Lidské zásahy

Od chvíle objevu pohřebního areálu v Předmostí stály proti sobě dvě základní hypotézy: současný pohřeb (v důsledku katastrofické události, což zastával již Maška) oproti postupné akumulaci těl. Přikloníme-li se k druhé alternativě (např. Svoboda 2000), získáváme další faktor narušení, neboť každé vložení nového skeletu deformuje situace předchozí. Například nejlépe dochovaný skelet III (obr. 6) zřejmě ležel ve svrchní poloze v centrální části areálu, zatímco níže uložené skelety jsou evidentně porušenější (obr. 7).

Zvláštní lidské zásahy jsou patrné na některých kostech mimo areál: otvor na kosti nalezené jižně od hrobu a šikmé zářezy na humeru nalezeném Absolonem (jejichž autentičnost zpochybňuje Oliva 2001).

Těla byla většinou směřována k severu, tedy paralelně se skalní stěnou. V tom tkví odlišnost proti Dolním Věstonicím II, kde hlavy směřovaly proti svahu.

Pohřební areál je minimálně vybaven artefakty a chybí i pokryv barvivem. Údaj o ozdobách v kontextu dětského skeletu je dodatečný a mylný. Další často citovaný údaj o liščí lebce položené přes lidskou kostru je sice autentický, tedy Maškův, ale při nahromadění liščích pozůstatků v celém prostoru ztrácí jakoukoli mimořádnost. Jediný výrazný artefakt, nalezený v blízkém okolí či v samém nadloží areálu, je část kotouče ze slínovce (doplněná další částí nalezenou opodál). Ten může mít skutečně symbolický význam, odvozený od funerálního kontextu tohoto místa (k obdobným kotoučům srv. Svoboda, ed., v tisku).

Mamutí lopatky (jedna z nich s nepravidelnými rytinami) zřejmě kryly tři či více koster, a to spíše v okrajových polohách areálu, nežlo však o žádné pravidelné ani souvislé vymezení či pokryv. Dvě mamutí lopatky překrývaly lidské pozůstatky rovněž jižně od pohřebního areálu a další případ byl snad i na jihovýchod odtud. V širším okolí může k volnému vymezení pohřebního areálu příslušet i další, svisle postavená mamutí lopatka, dále svislá tibia a femur, případně dvě mamutí čelisti nedaleko na východ. Depozici kamenné sutě jako takovou lze vysvětlit přirozeným sesuvem, ovšem kameny byly na místě k dispozici, tedy i jako přikrov mrtvých těl.

Obr. 11. Pohřeb u Čukčů ve volné krajině. Rusko, 19. stol.
Free-space Chukcha burial. Russia, 19th century.

Závěrem lze vyslovit hypotézu, že určujícím prvkem pro volbu pohřebního místa v Předmostí byl právě masiv Skalky, který se tehdy přímo za pohřebním areálem zvedal. Dlouhodobá tendence odnášet mrtvé mimo vlastní sídlení centrum, tedy „ke skále“, mohla vyústit v oné akumulaci lidských pozůstatků na jediném místě, s rozptylem do okolí, kde byly více či méně záměrně ponechány působení šelem a dalších přirozených faktorů (podobný vztah k mrtvým registrují etnologické analogie v oblastech s tradicí šamanismu, např. v severní a střední Asii; obr. 11).

Poděkování

Tento článek je dílčí studií v rámci projektu GAČR „Předmostí“ (206/04/1498), řešeného ve spolupráci s katedrou anthropologie Přírodovědecké fakulty UK Praha. Za konzultace k textu děkuji prof. E. Trinkausovi.

Literatura

- Absolon, K. 1929: New finds of fossil human skeletons in Moravia. *Anthropologie* 7, 79–89.
- 1947: Kamenné paleolitické nástroje z Předmostí ve sbírkách hanáckého městského musea v Holešově. *Příroda* 39, 27–32, 53–63, 89–94.
- Absolon, K. – Klíma, B. 1977: Předmostí. Ein Mammutjägerplatz in Mähren. *Fontes Archaeologiae Moraviae* 8. Praha.
- Andrews, P. – Armour-Chelu, M. 1998: Taphonomic observations on a surface bone assemblage in a temperate environment. *Bulletin de la Société géologique de France* 169, 433–442.
- Andrews, P. – Jalvo, Y. 1997: Surface modifications of the Sima de los Huesos fossil humans. *Journal of Human Evolution* 33, 191–217.
- Bayer, J. 1925: Die ältere Steinzeit in den Sudetenländern. *Sudeta* 1, 21–120.
- Binford, L. R. 1971: Mortuary practices: Their study and their potential. In: Brown, J. A., ed., *Approaches to the social dimensions of mortuary practices*. *Memoires of the Society for American Archaeology* 25, 6–20.
- 1981. *Bones*. New York, Academic Press.
- Breuil, H. 1924: Notes de voyage paléolithique en Europe Centrale. *L'Anthropologie* 34, 515–552.
- Coues, E. 1877: The fur-bearing animals of North America: A monograph of American Mustelidae. Boston, Estes and Lauriat.
- Drozdová, E. 2001: Zhodnocení znovuobjeveného fragmentu lidské dolní čelisti č. 21 z Předmostí u Přerova. *Archeologické rozhledy* 53, 452–460.
- 2002: A rediscovered fragment of a human mandible from Předmostí u Přerova (Czech republic): Předmostí 21. *Bull. et Mém. de la Société d'Anthropologie de Paris* 14, 149–165.
- Gargett, R. H. 1989: Grave shortcomings. The evidence for Neandertal burial. *Current Anthropology* 30, 157–190.
- Grambo, R. 1995: The world of the fox. San Francisco, Sierra Club Books.
- Guiart, J., ed. 1979: Les hommes et la mort: Rituels funéraires a travers le monde. Paris, Musée de l'Homme.
- Haglund, W. D. – Reay, D. T. – Swindler, D. R. 1988: Tooth mark artifacts and survival of bones in animal scavenged human skeletons. *Journal of Forensic Sciences* 33, 985–997.
- Haynes, G. 1983: A guide for differentiating mammalian carnivore taxa responsible for gnaw damage to herbivore limb bones. *Paleobiology* 9, 164–172.
- Horowitz, L. K. – Smith, P. 1988: The effects of striped hyaena activity on human remains. *Journal of Archaeological Science* 15, 471–481.
- Jöris, O. – Weninger, B. 2004: Coping with the cold: On the climatic context of the Moravian Mid Upper Palaeolithic. In: J. Svoboda – L. Sedláčková, eds., *The Gravettian along the Danube*, *The Dolní Věstonice Studies* 11, Brno, 57–70.
- Katina, S. – Šefčáková, A. – Velemínská, J. – Brůžek, J. – Velemínský, P. 2004: A geometric approach to cranial sexual dimorphism in fossil skulls from Předmostí (Upper Paleolithic, Czech Republic). *J. Nat.Mus., Nat.Hist.Ser.* 173, 1–4.
- Klíma, B. 1973: Archeologický výzkum paleolitické stanice v Předmostí u Přerova v roce 1971. *Památky archeologické* 64, 1–23.
- 1984: Zachraňovací výzkum v Přerově-Předmostí (okr. Přerov). *Přehled výzkumů* 1982, 9.
- 1985: Pokračování zachraňovací akce v Přerově-Předmostí (okr. Přerov). *Přehled výzkumů* 1983, 8.
- 1990: Lovci mamutů z Předmostí. Praha, Academia.
- 1991a: Der paläolithische Massengrab von Předmostí, Versuch einer Rekonstruktion. *Quartär* 41/42, 187–194.
- 1991b: Zur Frage von gelochten Knochen im mährischen Paläolithikum. *Anthropologie* 29, 73–78.
- Klvaňa, J. 1889: Ložisko kostí mamutích v Předmostí u Přerova. *Časopis Vlastivědného spolku musejního Olomouc* 5, 121–122.
- Knies, J. 1927: Přehled moravského paleolitu. *Obzor prehistorický* 4, 89–116.
- 1929: První stopy lidské na Moravě. *Sborník přírodověd. spolku v Ostravě* 4, 45–89.
- Kovanda, J. 1968: Nové významné nálezy pleistocenních měkkýšů z Předmostí u Přerova. *Anthropozoikum* 5, 33–60.
- Kříž, M. 1894: Die Lösslager in Předmostí bei Prerau. *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft Wien* 24, 40–50.
- 1896a: Mé výzkumné práce v Předmostí a jich hlavní výsledky. *Časopis Vlastivědného spolku musejního Olomouc* 13, 1–9, 51–61.
- 1896b: O dokončení výzkumných prací v Předmostí se stručným přehledem literatury o tom nálezišti. *Časopis Vlastivědného spolku musejního Olomouc* 13, 87–102.
- 1896c: Odpověď na odvetu ředitele K. J. Mašky. *Časopis Vlastivědného spolku musejního Olomouc* 13, 159–164.
- 1903: Beiträge zur Kenntniss der Quartärzeit in Mähren. *Steinitz*.
- Ložek, V. 1956: Interglaciální malakofauna z Předmostí u Přerova. *Anthropozoikum* 5, 439–454.
- Macoun, J. 1982: Stellung des paläolithischen Standorts in Předmostí im Quartär Mitteleuropas. *Věstník Ústředního ústavu geologického* 57, 17–36.

- Macoun, J. – Růžička, M. 1967: The Quaternary of the Upper Moravian Basin in the relation to the sediments of the continental glaciation. *Anthropozoikum* 4, 125–168.
- Maška, K. 1886: Lidská čelist předmostecká. *Časopis Vlastivědného spolku musejního Olomouc* 3, 94.
- 1894a: Výzkumy na tábořišti lovců mamutích v Předmostí r. 1893. *Rozpravy České akademie* 3, třída II, sep., 1–7.
 - 1894b: Nové výzkumy v Předmostí. *Časopis Vlastivědného spolku musejního Olomouc* 11, 89–91.
 - 1894c: Ausgrabungen in Předmost. *Mittheilungen der K. k. Central-Comission für Kunst- und historische Denkmäler* 20, sep., 1–3.
 - 1895a: Diluviální člověk v Předmostí. *Časopis Vlastivědného spolku musejního Olomouc* 12, 4–7.
 - 1895b: Nález diluviálního člověka v Předmostí. *Český lid* 4, 161–164.
 - 1896: Postup výzkumných prací v Předmostí. *Odveta p. dr. M. Křížovi. Časopis Vlastivědného spolku musejního Olomouc* 13, 77–80.
- Matiegka, J. 1934, 1938: *Homo předmostensis*, fosilní člověk z Předmostí na Moravě 1, 2. Praha, Česká akademie věd a umění.
- Mondini, N. M. 1995: Artiodactyl prey transport by foxes in Puna rockshelters. *Current Anthropology* 36, 520–524.
- Musil, R. 1994: Hunting game of the culture layer of Pavlov. In: J. Svoboda, ed., *Pavlov I – Excavations 1952–53. ERAUL 66 / The Dolní Věstonice Studies* 2, Liege, 181–209.
- 2004: The Middle and Upper Palaeolithic game suite in Central and Southeastern Europe. In: T.H. van Andel – W. Davies, eds., *Neanderthals and modern humans in the European landscape during the last glaciation*. Oxford, McDonald, 167–190.
- Oliva, M. 2001: Mýtus masového hrobu z Předmostí u Přerova. K pohřebním zvyklostem moravského gravettien. *Archeologické rozhledy* 53, 3–29.
- Riel-Salvatore, J. – Clark, G. A. 2001: Grave markers. Middle and Early Upper Paleolithic burials and the use of chronotology in contemporary Paleolithic research. *Current Anthropology* 42, 449–479.
- Sinityn, A. A. 2004: Les sépultures de Kostenki: chronologie, attribution culturelle, rite funéraire. In: M. Otte, ed., *La spiritualité. ERAUL 106*, Liege, 237–244.
- Skutil, J. 1951: První historické zprávy o diluviálních nálezech v Předmostí. *Vlastivědný věstník moravský* 6, 1–12, 33–46, 65–89.
- 1962: Liškovy paleolitické sběry z Předmostí z let 1895–1898. *Anthropozoikum* 10, 113–127.
- Smolíková, L. 1984: On the development of Pleistocene soils in Czechoslovakia. In: M. Pécsi, ed., *Lithology and stratigraphy of loess and paleosols*, Budapest, 33–38.
- Steguweit, L. 2005: Gebrauchsmuster an „Elfenbein-Zylindern“ aus jungpaläolithischen Fundstellen in Niederösterreich und Mähren. *Mitt. Komm. Quartärforsch. Österr. Akad. Wiss.* 14, 177–193.
- Sutcliffe, A. J. 1970: Spotted hyena: crusher, gnawer, digester and collector of bones. *Nature* 227, 1110–1113.
- Svoboda, J. 2000: Předmostí. *Archeologické památky střední Moravy* 1, Olomouc.
- 2001a: K analýze velkých loveckých sídlišť: Výzkum v Předmostí v roce 1992. *Archeologické rozhledy* 53, 431–443 (s příspěvky M. Nývltové-Fišákové a E. Drozdové).
 - 2001b: Závaží z mamutoviny v Předmostí a Pavlově. In: *Ve službách archeologie* 3, Brno, 184–189.
 - 2003: Paleolit a mezolit: Pohřební ritus. *Panorama biologické a sociokulturní antropologie* 19. MU Brno.
- Svoboda, J. A., ed., v tisku: *Pavlov I – Southeast. A window into the Gravettian lifestyles. The Dolní Věstonice Studies*, Brno.
- Svoboda, J. – Ložek, V. – Svobodová, H. – Škrdl, P. 1994: Předmostí after 110 years. *Journal of Field Archaeology* 21, 457–472.
- Svoboda, J. – Škrdl, P. – Ložek, V. – Svobodová, H. – Frechen, M. 1996: Předmostí II, excavations 1989–1992. In: *Paleolithic in the Middle Danube region, Archeologický ústav AV ČR Brno*, 147–171.
- Šefčáková, A. – Katina, S. – Velemínská, J. – Brůžek, J. – Velemínský, P. 2003: Geometric analysis of sexual dimorphism in Upper Paleolithic skulls from Předmostí (Czech Republic). *Slov. Antropol.* 6, 141–146.
- Ucko, P. J. 1969: Ethnography and archaeological interpretation of funerary remains. *World Archaeology*, 1, 262–280.
- Ullrich, H. 1982: Artificial injuries on fossil human bones and the problem of cannibalism, skull-cult, and burial rites. In: Jelínek, J. ed., *Man and his origins. Anthropos* 21, 253–262.
- 1986: Manipulations on human corpses, mortuary practice and burial rites in Paleolithic times. In: Novotný, V. V. – Mizerová, A. ed., *Fossil man, New facts – new ideas. Anthropos* 23, 227–236.
 - 1996: Předmostí – an alternative model interpreting burial rites. *Anthropologie* 34, 299–306.
- Trinkaus, E. – Svoboda, J. A., eds., v tisku: *Early Modern Humans in Central Europe: The Pavlovian People of Southern Moravia*. Oxford University Press.
- Valoch, K. 1960: Bemerkenswerte jungpaläolithische Steingeräte aus Předmostí in Mähren. *Čas. Mor. muzea* 45, 21–26.
- 1969: Darstellung von Mensch und Tier in Předmostí in Mähren. *Jahrbuch für prähistorische und ethnographische Kunst* 22, 1–9.
 - 1975: Ornamentale Gravierungen und Ziergegenstände von Předmostí bei Přerov in Mähren. *Anthropologie N.S.*, 13, 81–91.
 - 1981: Beitrag zur Kenntnis des Pavloviens. *Archeologické rozhledy* 33, 279–298.
 - 1982: Die Beingeräte von Předmostí in Mähren. *Anthropologie N.S.*, 20, 57–69.
- Velemínská, J., Brůžek, J., Velemínský, P., Šefčáková, A., Katina, S. 2004: The use of recently re-discovered glass plate photodocumentation of those human fossil finds from Předmostí u Přerova destroyed during World War II. *Čas. Nár. muzea, řada přír.*, 173, 129–132.
- Vlček, E. 1952: Předmostí XXVI. *Rukopis, ARÚ Brno*. 2 str., 5 foto.
- 1971: Czechoslovakia. In: K.P. Oakley et al., eds., *Catalogue of Fossil Hominids, Part II, Europe*. London, 47–64.

- Wankel, J. 1884: První stopy lidské na Moravě. Časopis Vlastivědného musejního spolku Olomouc 1, 2–7, 41–49, 89–100, 137–147.
- Zapletal, K. 1929: Geologie předmosteckého diluvia a okolí přerovského. Časopis Moravského zemského muzea 26/27, sep. 1–26.
- Žebera, K. 1954: Výsledky výzkumu kvartérních sedimentů v Předmostí u Přerova za rok 1952. Anthropozoikum 3, 139–170.
- Žebera, K. – Ložek, V. – Knebllová, V. – Fejfar, O. – Mazálek, M. 1955: Zpráva o II. etapě geologického výzkumu kvartéru v Předmostí u Přerova na Moravě. Anthropozoikum 4, 291–362.

Summary

The majority of the Upper Paleolithic (Gravettian) anthropological materials from Předmostí were destroyed in 1945; today, the Moravian Museum at Brno only houses human mandible PŘ XXVI and parts of the postcranial remains (Vlček 1971, 60; Ullrich 1996; Oliva 2001, 19–20). However during the last few years, the first mandible PŘ XXI found at this site by Wankel was rediscovered in the Olomouc museum and passed to E. Drozdová (2001) for description, the original photodocumentation by Matiegka was found at the Department of Anthropology of Charles University and can be used given modern morphometry (Velemínská et al. 2004), and the original field diaries by Maška are being prepared for full publication in the Institute of Archaeology, AS CR. This complex re-examination provides the basis for a joint anthropological-archaeological research project on Předmostí.

The aim of this initial study was to create a list of the paleoanthropological finds from Předmostí according their discovery dates (Table 1) and to place them into the spatial context of the site in general (Fig. 1), the burial area (Fig. 9), and site Ia (Fig. 10). In a parallel manner, we have undertaken the analysis of the related Gravettian anthropological finds from south Moravia (Trinkaus – Svoboda, eds., in press) and analysis of the structure of the large hunter's settlements there, namely Pavlov I (Svoboda, ed., in press), so that the evidence from central and south Moravian research areas could be correlated.

Paleoanthropological materials from Předmostí were recovered by J. Wankel in 1884, K. J. Maška in 1894, M. Kříž in 1895 and K. Absolon in 1928 (and probably 1930). Wankel only left a verbal description (Wankel 1884), from Maška's excavation we have the diary No VII (with daily records and selected sketches and sections) and related publications (unfortunately with no illustrations, Maška 1895a,b). One of the main tasks of this study was reconstruction of the movements of Maška within the 1894 area (Fig. 4) and, in more detail, within the burial area (Fig. 8), which adds a spatial dimension to the daily records. Kříž left publications (with illustrations, Kříž 1896, 1903), including an important plan (Kříž 1903, p. 50). Absolon only gave a verbal description (Absolon 1929) and a plan (Absolon – Klíma 1977, fig. 36), but there is little certainty about the precise location of his anthropological find.

During recent years, Gravettian settlement archaeology has focused not only on the structures and hierarchy of the individual sites within the landscape, but also on the center – periphery relationships inside the large hunter's settlements (Svoboda, ed., in press). Seen from this viewpoint, we do not

consider the burial area at Předmostí, nor the Skalka rock above it, as a real settlement center. Rather, the area seems peripheral, with a lower representation of lithic industry (compared to previously and later excavated parts of the same site), with scattered accumulations of mammoth bones and other faunal remains.

Majority of the skeletons found at this place are only partially preserved, but some, such as Předmostí III, are remarkably complete, given Matiegka's descriptions. The differential preservation of the individual bones does not prove a pattern of intentional human selection. Therefore, after discussing of a series of aspects and explanations that could have contributed to the formation of such a funeral situation (ethnological parallels, patterns of formation and protection of burials, absence of ochre, additional artifacts, effects of cannibalism or secondary burials), we focused in more detail on three of them:

Carnivore activity

All researchers at Předmostí have underlined the role of carnivores in the site formation processes and in disturbance of human skeletal remains. In the photodocumentation, the effect of carnivore gnawing of human bones is not directly observable. However, there is a high ratio of carnivores in the associated faunal record (Musil 1994), especially whole groups of wolves and foxes. In 1996, we observed fox activities on guanaco carcasses at Tierra del Fuego. At each carcass, foxes created a separate nest to profit from the meat in longer-term, and, as an effect, removing the remains slightly each day. It is possible that the accumulation of fox remains, found at one spot by Maška on Aug. 7 at the southern margin of the burial area, and elsewhere in the vicinity, could be explained using this analogy.

Geological processes

Maška's records demonstrate the thickness of the deposits in the burial area, composed of loess, humus and charcoal layers, and partly by limestone debris. Because the complexity of these deposits increases towards the former Skalka limestone rock, located a few meters eastwards, I believe that the geological context is influenced by slope removals and accumulation of deposits which one should logically expect at the foot of a larger rock formation.

The fact that "*no skull was found complete, all were fragmented (along the suturas)*" may be explained (as at Dolní Věstonice – Pavlov, Trinkaus – Svoboda, eds., in press) by pressure of the overlying loess which had accumulated relatively rapidly after the abandonment of the settlement (and, by the same time, after decomposition of the interior soft tissues).

Human impact

Since the moment of discovery, two competing hypotheses were raised about Předmostí: a contemporary burial as an effect of a catastrophic event, versus gradual accumulation of human bodies. The second alternative offers an additional explanation for the body disturbances because each addition of a new body would affect the previous depositions. So, as an example, the best preserved male skeleton III found on Aug. 10 (Fig. 6) most probably overlay more disturbed bodies below (Fig. 7). In addition, some bones display special human activities, as the perforated human pelvis found separately south of the burial.

Most of the bodies were oriented towards the norths, parallel to the original rock wall. This shows a difference from Dolní Věstonice, where the heads of the deceased were oriented against the slope.

The burial area yielded only a few artifacts and no ochre. Some of the published mentions of associated decorative objects are due to a later confusion. The only remarkable artifact from the vicinity of the burial area is a half (now completed) of a large, perforated marlstone disc, a type that also accompanied the male burial of Brno 2. In this case, a symbolic interpretation seems plausible.

Mammoth shoulder blades (one with irregular scratches) covered three or more skeletons in the marginal parts of the burial area, but there was no regular nor complete coverage of the whole space. Two more covering shoulder blades were

recorded south of this area. Some mammoth bones, erected in the upright position in the vicinity, may also be related to burials (cf. a few human remains below a mammoth mandible, found on Aug. 4). Deposition of the limestone debris layers over the area was natural, however, the limestone blocks were there, and thus also available as coverage of the bodies.

In conclusion, we suspect that the noticeable Skalka rock played a certain role in selecting a burial place at Předmostí. A long-term tendency to deposit dead bodies outside the settlement centers, "below the rock", could result in this accumulation of human remains at one place, with a pattern of free dispersal around, where they were opened to various postdepositional processes such as carnivore activity and the deposition of slope sediments.

PŘÍLOHA A.

PŘEDMOSTÍ, DENÍK, ROK 1894

Karel Jaroslav Maška

Překlad z němčiny Andrej Rady a Jiří A. Svoboda, revize Miriam Nývltová Fišáková

Severní pásma (jaro 1894)

(Organizační poznámky)

12. 5. 1894. Rozdrcená lebka koně. Velké sobí paroží. Rozdrcená spodní čelist, tlama s řezákem, jinak nic, co by mělo význam.

(Skica na str. 16.)

15. 5. 1894. Kopáno severně, při okraji. Vrstvy jsou mimořádně slabé. Horní je výrazná jen místy, obsahuje ztrouchnivělou mamutovinu a jednotlivé úštěpy pazourku.

Dole jsou tu a tam mamutí kosti nebo zbytky koní, úštěpy pazourku. Potvrzuje se, že na okraji nebylo žádné žároviště.

Dva kusy vlní páne, zvětřalé. Obecně jsou některé kosti zvětřalé, zřejmě ležely na vzduchu před tím, než byly překryty. Hlava mamutovinového válce, vedle křemenné korálky (Quarzkorallen).

Pouze fragmenty kostí, všechny z vlka. Končetiny. Jediná spodní čelist z polární lišky.

Jedna spodní čelist z *Ursus arctos*. Se zuby otočenými dolů. Poslední stolička na obou stranách vypadnutá, stejně tak řezáky. Jinak kompletní. Dvě stoličky z *Elephas*.

V horní vrstvě malá vrstva jemného prášku, v ní jen jediný zvápenatělý kousek žebra. *Tarandus*. Průměr 30 cm, výška 5 cm. Pod tím malý kel z *Elephas*.

16. 5. 1984. Teprve pět metrů od okraje uhlíkatá vrstva. V ní artefakt z mamutoviny, dále kel s uraženou špičkou. Konec špičky směřuje dolů. Nedaleko, směrem k východu ještě pět posledních obratlů spolu s křížovou kostí z vlka. Spodní čelist polární lišky bez zubů, několik kousků mamutoviny. – (Poznámka – nesouvisí)

Dole dlouhý jaspisový nůž a polovina válce z mamutoviny. V blízkosti rovněž uhlíkaté polohy. O něco dále četné zbytky vlka, neporušené a naházené na hromadu. Nejméně čtyři lebky, rozštípnuté nebo čelně proražené, dvě rozdrcené lebky polární lišky. Tedy odpadá hromada. Ovšem stranou od uhlíkaté polohy, která nebyla typická.

Nad kulturní vrstvou, pod koněm, mamutí kosti. Na povrchu velmi zvětřalé, dole četné zbytky z vlka. Rovněž mamutí obratle.

17. 5. 1894. Pokračuje se směrem dovnitř. Nalezeny pouze zbytky z vlka. Rozdrcená lebka. Jen výjimečně nástroje z pazourku. Důkaz, že člověk to maso nejedl. Atlas z *Elephas*, lopatka, četné zbytky z vlka. Nad kulturní vrstvou na okraji kamenolomu mamutí kosti, kůň a sob. Konkrétně atlas, zlomky páne, žebra. Dva jemně opracované pazour-

kové nože. Ty se však svým opracováním zřejmě liší od nožů nalezených níže. Provést přesné porovnání! Za prvním klem, tedy západně, byl druhý, ovšem rozpadlý. Chybí základna špičky. V blízkosti několik nožů a jeden kel. Stejný v uhlíkaté vrstvě, půlobloukový kel s odštěpenou špičkou, zakulacenou. – (Organizační poznámky)

18. 5. 1984. V horní vrstvě spodní čelist ze soba, dolní okraj odražený, s prvními čtyřmi stoličkami. Na povrchu uhlíkaté vrstvy další kel, tentokrát však se zakulacenou špičkou. Na zadním konci opřen malý kel. Mezi tím četné části lebky, většinou však ztrouchnivělé a roztržštěné. Nad tím tři velké stoličky. Dvě horní patří stejnému jedinci. M2, avšak uvolněné, pouze jeden se zlomkem alveol. Zlomek celého zubu bez špičky. Při něm horní špičák mladého lva.

Uprostřed uhlíkaté vrstvy spodní čelist z *Felis spel.* a vlevo nahoře, vpravo dole druhá nahoře zcela zachovalá. Vedle ní tři válečky z mamutoviny. Směrem k okraji (5 m) horní čelist z *Ursus*.

Směrem dozadu konec klu bez špičky, na tom (?) z polární lišky a jeden metatarsus z losa? Na dvou místech 9 a 11 m od okraje zbytky člověka, a to: spodní část humeru a zadní konec spodní čelisti. Žel, obě neúplné.

19. 5. Proti poli Dokoupila 3 m od okraje popeliště, které je od horní vrstvy popela odděleno 10 cm mocným pruhem spraše, 30 cm hluboká jáma. Mezivrstva se však nachází jen místy.

Kulturní vrstva je v hloubce 1,5–2 m pod povrchem. Jen mimořádná hojnost vlka ve vrstvě popela, přitom však žádné kamenné nástroje. Ztrouchnivělé. Četní mladí vlci.

Znamenitě jsou vidět v koutě, západně, 20 cm nad spodní kulturní vrstvou dva pruhy popela vedle sebe, mocnost až 15 cm a šířka 50 cm. Obsahují pouze popel, jinak vůbec nic.

(Skica na str. 19. Organizační poznámky.)

Vápencové kameny ve žluté vrstvě pod kulturní vrstvou jsou nápadně zakulacené, přičemž v kulturní vrstvě a nad ní jsou zpravidla hranaté.

Dva středně velké kly, slabé. Ležely vedle sebe. Dva další byly ztrouchnivělé.

2163 pracovních dnů. Vykopáno 300 m³ zeminy.

Kulturní vrstva sice pokračuje směrem na západ, obsahuje však naprosté minimum, v celku jedno žebro, dvě stoličky a úlomky mamutích kostí.

Nápadné je, že tentokrát se na ploše 10 m² nacházely výlučně vlní zbytky pocházející odhadem od osmi jedinců. Nacházely se v hlavní vrstvě. Severně odtud byla spálená vrstva.

Na vápencovou skálu u Chromečka se vystupovalo ze severu, ze strany zahrady. Tam se terén zvedal postupně.

Válec z mamutoviny je vyfoukán ze svrchní vrstvy, jako důkaz, že byl delší dobu uložen na vzduchu.

(Skica na str. 23. Organizační poznámky)

Severovýchod (24.–31. července 1894)

Prázdniny 1894

24. 7. 1894. Pod kulturní vrstvou kamenná sedadla, vápenec, zcela zaoblená nebo opotřebovaná. Pouze mamutí zbytky ve zlomcích. 40 cm nad spodní kulturní vrstvou žároviště, obsahující pouze jemné kousičky zuhelnatělých kostí a popel.

Byl v něm pouze jediný kousek žebra mamuta. 60 cm v průměru, maximálně 10 cm mocné, uprostřed zahlobené. O 50 cm hlouběji vpravo vedle v nejspodnější vrstvě opět žároviště. Od okraje vzdálené 3 m. Úlomky.

Popis ke skice na str. 24: Spraš.

Vedle něj velké množství úlomků mamutoviny. Velký kus, 50 kg, zaoblený.

25. 7. 1894. Dole pouze mamutí kosti, velmi zřídka sob nebo kůň. Jediná spodní čelist vlka, pouze ve fragmentech; avšak hrot ve tvaru vavřínového listu (hrot šípů) a drasadlo z křišťálu. Nahoře velké zvětřené mamutí kosti. Fragment klu. Kulturní vrstva dnes není rozpoznatelná. Dole je zřetelná, avšak žádná žároviště, žádné artefakty.

(Skica na str. 25)

Dole kel, přední konec s odraženou špičkou. Dvě velké stoličky zuby z Elephas.

26. 7. Ve žluté vrstvě nad kulturní vrstvou více mamutích kostí rozbitých člověkem. Dole žároviště. Jemné uhlíky a popel. Vedle sob, kůň, polární liška a mamut. Z prvních tří jen jednotlivé kusy. Nahoře kel, ztrouchnivělý. Přední konec dlouhý 40 cm. Kousků kostí poměrně velký počet, avšak výlučně z mamuta. Výjimečně ve spodní vrstvě dvě vlčí spodní čelisti a jedna spodní čelist polární lišky, dolní stolička koně, početná mamutí žebra. Kostí ve žluté vrstvě nepravidelně rozházené.

Nejvíce vespod je kulturní vrstva, pod ní žlutozeleně zbarvená spraš, kompaktní, jiná než hnědožlutá nad kulturní vrstvou. Tedy pažit nejprve navštívil člověk, přitáhl sem zvířata, je vyloučeno, že by na místě byla nejprve zvířata. Přítomnost byla dlouhodobá, protože nad kulturní vrstvou byly nalezeny rozptýlené doklady přítomnosti člověka. – (Bedny 3 a 4)

27. 7. 1894. Nad kulturní vrstvou podélný sesuv, zdá se, že proniká kulturní vrstvou, která není výrazná. Čtyři obratle vedle sebe. Velmi zajímavý úlomek stoličky z Rhinoceros.

I. Četné úštěpy pazourku a nástroje, především drasadla. Horní medvědí špičák, menší kel. Umístěný vertikálně, dutina směrem dolů (*obr. na*

str. 26 deníku). To je nápadné, co sloužilo jako podloží. Pouze zvlněný terén. Horní čelist z Rhinoceros s vyvinutými mladými zuby.

II. Spodní čelisti z Gulo, C. lagopus. Kel, znovu s dutinou směrem dolů, oba konce ulomené. Je otázkou, jak mohlo dojít k tomu, že zub se dostal do této polohy. Možná v zimě nebo v bahně, v sytkém písku. MM 3, nanejvýš málo významný. Pouze žebra a kousky kostí, vlčí spodní čelisti. Pánev, opět postavená vertikálně. Na 10 místech jámy, malé žároviště. – (Bedna 5)

28. 7. 1894. I. Fragment stoličky. Mám cca 40 cm dlouhý přední konec klu. Zadní část se zdá být přibroušená, zaoblená.

II. Na hranici s I. hojně úlomků a kousků klů. Prohloubeniny. Sob, metacarpaly a phalang 2 (2 kusy). Spodní čelist z Gulo ve dvou kusech. Sob, kus paroží od růžice, přední část spodní čelisti, mladý jedinec. Téměř výhradně mamutí žebra ve všech velikostech, MM 3 sup. Žebra různě poházená přes sebe. Rozdrcené části lebky. Pod tím vlk tibia - dolní konec. Sob radius, dolní část, 3 kly pohromadě. Všechny ztrouchnivělé. Ztrouchnivělé obratle. Nože jsou namodralé.

30. 7. 1894. I. Vedle sebe mamutí žebro, část koňské tlamy, žároviště, hojně drasadel, tentokrát i šedé, ne bílé. Špička medvědího špičáku.

II. MM3 koncový kus, lopatka z Rhinoceros. Oba konce odraženy již dávno. Několik malých žárovišť blízko u sebe, avšak mimořádně málo kousku kostí a úlomků stoliček a špičáků. Vše ztrouchnivělé. To znamená, že původně ležely dlouho na povrchu. Bylo by dříve možné domnívat se, že zde bylo vlastní tábořiště nebo místo odpočinku (spánku). Potvrzeno. Sob calcaneus, astragalus, metatarsus horní konec. Ptačí kosti vedle soba; horní stolička z Elephas, atlas, epistropheus z mamuta, dvě spodní čelisti soba. Obratle, žebra, neuspořádané navršené kosti.

31. 7. 1894. I. Různé fragmenty mamuta, úlomek mamutí stoličky. Žároviště, na jeho bazi 6 mamutích stoliček ze spodní čelisti, úlomky, jen jediný v celku. Pod tím jemnozrná spraš, pevně přilnutá. Muselo dojít k tomu, že kopa mamutích zubů byla naházena přímo na spraš a nad ní nebo stranou byl zapálen oheň. Zlomky jsou dobře zachované. Hromada úštěpů pazourku, mezitím drasadla a vrták.

I. Sob, liška, vlk, tibia z mamuta. Chybí obě epifyzy. Dolní konec femuru koně. Dlouhý hrot kopí. Obsah mimořádně skrovný. Části lebky, v první řadě kousek deciputu s kloubovými ploškami, avšak vždy jen jednostranně.

Spodní čelist mamuta, mladý jedinec, původně s MM2 a MM3, zachován pouze MM 3, všechny ostatní vypadané. – (Bedny 8-9/2)

Severovýchod před objevem hrobu (1.–6. srpna 1894)

1. 8. 1894. I. Horní špičák z Ursus, ve vrstvě popela přibroušené dláto z břidlice, jaké již bylo nalezeno dříve.

II. Hromada vlčích kostí v jámě, při ní dvě špičky klů dlouhé cca 40 cm. Jeden kel dobře zachovaný, druhý ztrouchnivělý. Fragmenty mamutoviny. Kostičky z polární lišky jen zřídka. Rozdrcená vlčí lebka, ale její části však složeny u sebe. – (Bedna 9)

Vypadá to, jako by člověk hodil celé zvíře na jednu hromadu. Kostí samy o sobě byly celé. Žebra a obratle položeny u sebe, avšak ne uspořádaně, ale přes sebe; někdy však patří k sobě. Koncová část C. Zub dobře zachovaný. Několik metatarsů. Horní konec mamutí lopatky. Otlučeny již dávno. Dvě dentálie, určité ze spodní vrstvy. Mamutí kosti, a to i opracované, jsou kompletně uzavřené v kompaktní žluté hlíně pod kulturní vrstvou. Stejně tak vlčí kosti, ale zcela.

Kulturní vrstva se strmě zvedá z podkladu, směrem nahoru postupně přechází do více sypké sprašové vrstvy. – (Bedna 10)

2. 8. 1894. I. Dlouhá kost z mamuta, v ní je horní špičák z *Ursus* a fragment spodního špičáku z *Felis*. V sypkém písku navíc úlomky sobích kostí, tzn. naplaveny vodou.

II. Druhá lopatka (vedle předchozí), postavená vertikálně, výdutí směrem na východ (*obr. na str. 29*). Trčela z kulturní vrstvy 30 cm do světlé žluté neporušené sprašové vrstvy pod ní. Proč postavená vertikálně? Jak mohla lopatka zůstat stát v této poloze? Buď byla úmyslně postavená, nebo to způsobil navátý písek? Jak však tehdy vypadala půda? Zvlněná.

Vedle spodní stolička koně a metatarsus z vlka, stejně tak pánevní kosti a obratle. Drtič z konce klu.

V podloží kulturní vrstvy jsou pruhy. Tekla tu voda poté, co zemřeli lidé, protože pak byly vidět pruhy popela.

Cca 2 m v průměru 30–40 cm tmavě zbarvená a zelenými partiemi prostoupená kulturní vrstva, téměř bez jakéhokoli obsahu. Dva mamutí kly na jejím začátku. Rozpadlé. I když velmi velké, pouze cca 1 m dlouhé. Zadní konec bez špičky. Snad hromada měkkých vnitřností mamutů. V ní zlomek kostěné spatuly mohutných rozměrů. Možná se jí používalo při vyprazdňování obsahu žaludku nebo měkkých vnitřností. – (Poznámka – nesouvisí; bedna 11)

M3 sup., úplně zachovalý. Velké mamutí úlomky. Ohniště bez obsahu, obratle.

3. 8. 1894. Kopalo se směrem na jih k okraji jámy. Nucleus dlouhý 12 cm, zelený jaspis, ulna z *Ursus spel.*, horní část MM3, horní čelist s MM3, přibližně 30 až 35 cm dlouhý nástroj ve tvaru spatuly (*obr. na str. 30*). Žel, jsou mnohé kusy polámané. Neležel rovně, nýbrž na hraně ve směru délky, již ve žluté spraši pod kulturní vrstvou. Brousek s rytinou. Také zadní konec spatuly, ulomený již dávno. Fragment čelisti vlka.

Polovina kamenného kotouče, přibližně 20 cm v průměru, z pískovce (*obr. na str. 31*). Polovina byla nalezena již dříve. Ještě jeden nástroj, střední část nebo konce odlomeny. Jeden z nich čerstvě. Velký kel.

Kopáno vpředu u okraje. Velké mamutí kosti, calcaneus, astragalus. Spodní čelist vlka, zase jeden kel, ztrouchnivělý – střední část. Hromada kostí na jednom místě. Kulturní vrstva téměř nerozeznatelná. – (Bedny 12 – 13/2)

4. 8. 1894. Kopáno vpřed. Hromada kostí pokračuje. Vlčí lebka, roztržštěná. Úlomky kostí končetin, tedy jedlo se zde. Mamutí žebra, úlomky dlouhých dutých kostí, *Ursus*.

Množství málo zaoblených vápencových kamenů, malých i velkých, až 60 cm dlouhých a 40 cm širokých. Možná kamenná sedadla, avšak žádné žároviště.

V horní vrstvě cca 1,2 m pod původním povrchem nádherný nůž, dlouhý 14 cm, dýkovitý, na okrajích jemně retušovaný. Ležel nad širokou popelovitou polohou (I). Fragment lebky s kořeny stoliček; stoličky byly tedy vyraženy.

Velký vápencový kámen, vedle spodní M1, velmi hezky zachovaný. Dvě nádherné spodní čelisti mamuta, jedna ve svislé poloze. Zuby obrácené nahoru, zadní část odražená, lamely rostoucího M2 chybí, pouze MM3 – M1. Přední jen krátký.

Druhá čelist M1 – M2 ležela tlamou dolů, přičemž částečně zakrývala první čelist. Rovněž první čelist se zadní částí výše než s částí přední. Pod čelistmi ležel velký vápencový kámen, obráceně.

Skica na str. 32–33.

Doplňk. Lidský nález. Pod mamutími žebry ležel, zalepený do pruhu zeminy, phalang 2 z dospělého jedince a ulna z dítěte. Snad ještě jeden fragment humeru. – (Bedny 13, 14)

6. 8. 1894. Horní vrstva snesena směrem dozadu. Odpoledne kopáno vpřed. Nalezena pouze početná žebra a jedna stolička z *Ursus arctos*, metatarsus. Horní kulturní vrstvy jsou zřetelně oddělené.

Při odstraňování horních vrstev v hloubce 1,5 m horní konec tibie mamuta bez epifyzy. Dále kuželovitý otloukač. Žebra byla v každém případě používána.

Pohřební areál (7.–13. srpna, 10. září 1894):

7. 8. 1894. Kopáno vpřed: dvě stoličky, M2 inf., M1 sup. spolu s četnými fragmenty. Phalang II z tarandus. Více velkých mamutích nohou.

Ve spraši se našla kostra *Cricetus frum*. Tibia stála svisle, trochu nakloněná, s horní částí směrem nahoru. Dále byla v její blízkosti nalezena dolní část femuru, opět svisle stojící, jen málo nakloněná. Jakým způsobem se tyto kosti dostaly do této neobvyklé polohy?

Kel bez špičky, fragmentární M2, chybí poslední lamely.

Pod kulturní vrstvou, v žluté písčité hlíně jsme našli hromadu pozůstatků polární lišky, početné lebky a pouze výjimečně jiné kosti. Vedle metacarpale z *Elephas*, phalangey, bezvadně zachovalé. Dále fibula z (?). Stopy dřevěných uhlíků, dočerna spálené kosti. Vedle byl nalezen také pazourkový nožík. – (Bedna 15)

Související části kostry lidí (*obr. na str. 34*). Lebky byly rozmáčkнутé, spodní čelisti se však zachovaly, snad v přirozené poloze. Vše to leželo zpřeházené ve žluté hlíně, z níž se to výrazně zvedalo. Jiné než uvedené zvířecí kosti nebyly nalezeny.

Vedle hromada velkých zaoblených kamenů. Všechny zaoblené. S liščími zbytky také valouny. Jak se sem dostaly? To by přece mluvilo v prospěch toho, že se sem dostala voda z řeky. Když navíc ještě některé vrstvy pod kulturní vrstvou a nad ní byly zřetelně přelapeny.

Naleziště sotva mohlo být porostlé dostatečným travním porostem.

U liščích zbytků se našla lidská kostra. Nebyla souvislá, její části byly rozházeny, avšak blízko sebe.

Našly se: obě loketní kosti, humerus, fibula, fragment lebky.

Jeden metr severně odtud obě fibuly, calcaneus, metatarsus a phalagy, pravděpodobně radius. Pod tím, tzn. pod lebkou, byla vrstva uhlíků a zřetelná vrstva popele, šedá. Dále obratel z mamuta, fragment soba, fragment čelisti z Arvicola nebo z Lemming ?.

Velká tibia, ale bez epifýz. Pod tím napříč ležely ulna (pravděpodobně, pokud ne, pak fibula). Fibula.

8. 8. 1894. Stranou opět lidské kosti, a to: tibia v celku a sice s horní částí směrem k jihu. Ve směru jih-sever. Vpravo od ní, 30 cm, články prstů zadní nohy. V blízkosti horní první stolička z Ursus spel.

Destička horní plochy kloubu tibia, ležící vpravo ve vzdálenosti 15 cm. 40 cm vpravo od tibie další, a to pravá. Horním koncem směrem na jih. Následně pak femur, vedle fibula, ulna a radius, dále pánev, pravý humerus ležel napříč.

Nad tím hromada kamenů, pod tím rovněž kameny. Lebka, uvolněné zuby, poté řada zubů z horní čelisti. Spodní čelist vlevo s dvěma nejzadnějšími stoličkami. Lebka, u ní humerus – spodní část odražena. Nad kostmi zřetelná, popelavě šedá až místy zelená vrstva. Několik kousků zuhelnatělých kostí. Nad tím i pod tím. Zakopaná lidská kostra.

Na lebce ústěp mamutí lopatky. Pravý zbytek spodní čelisti tedy celý. Třetí molar je ještě v alveole.

Úterý, 9. 8. 1894. V (prostřední) jámě se na dně našel skelet nohy člověka, a to počínaje patou, nepoškozený, v přirozené poloze se všemi phalagy, metatarsus a fibula. Jinak však nic.

U lidské hromady dva mléčné řezáky a horní druhý řezák polární lišky. Opět samostatný zub.

Lidská kostra v poloze, kdy pravá noha ležela na levé, ohnutá v koleně, přibližně pod stupněm 110°, vedle stehenní kosti ležela levá tibia, stranou směrem ven od ní a posunutá dopředu fibula.

Na rozdíl od zvířecích kostí je vnitřek dutých kostí u člověka, především u prstů, zcela bílý, vápenatý. Proč?

Na člověku ležela černá spálená vrstva. A to tentokrátě výslovně dřevěných uhlíků, vlastně prach. Opět dvě spodní čelisti.

Popis ke skice na str. 37 nahoře: Dětská lebka. *Dole:* Lebka se zuby vně, velká dolní čelist, zakulacený okraj není viditelný, otočena ven.

10. 8. 1894. Dohromady šest koster, počítáno podle spodních čelistí. Na jedné ležela lebka z Vulp. vulg., na jiné Vulp. lag., ale jen lebka. Části lebek byly jednotlivě odhozeny daleko směrem na sever, a to jen v úlomcích, které ležely vedle sebe. Směrem na západ kosti nohou, a to články prstů a ve stejné vzdálenosti od jiných, od vody, avšak rovněž naplavené. Vrstva zde vykazuje zřetelné pruhy. Možná jen

ležely pod hromadou kamení, takže voda měla dostatek prostoru pro svou činnost.

Jiná skupina se skládala z jedné kostry, která byla lebkou obrácená k severu. Stehna byla těsně u sebe. Mamutí lopatka byla člověkem odražena v hřebeni a na zadní straně pokryta čarami (drasadlem).

Popis ke skice na str. 38: Skelet III. Lebka natočena poněkud dále, avšak rozbitá. Úlomky jeden přes druhý.

Západně odtud osoba s nohama směrem k severu a hlavou k jihu. Chodidla těsně u sebe, ruce zkřížené teprve přes holenní kosti.

Na jihu, kde se nachází mamutí kel, jsou lidské kosti v kulturní vrstvě. Pod tím je 10 cm pruh žlutého písku a 1 cm pruh dřevěných uhlíků, pod tím otloukač. – (Bedny s lidskými pozůstatky I–III, 17–19)

Tento diluviální hrob měl začátek asi 3 m od okraje jámy, byl 4 m dlouhý a 3 m široký. To znamená, že tento prostor obsahoval lidské kosti, vlastně tito lidé leželi pohromadě na jedné hromadě.

11. 8. 1894. Na jih od hrobu se nachází kulturní vrstva se zbytky po ohni, pestře promíchanými spálenými kostičkami a jednotlivými zbytky soba, rosomáka, polární lišky, zajíce a koně. Kousičky mamutoviny. Malé nožíky.

Celkem odesláno 19 beden, 1–16, I–III.

Lidské kosti (phalagy) se nacházely také v kulturní vrstvě, čímž se zdá být dokázána časová identita člověka s kulturní vrstvou, a ne snad to, že by žil před vznikem této kulturní vrstvy.

Rovněž směrem na jih se v kulturní vrstvě nacházejí lidské kosti, a to horní část ulny, dále několik zaječích spodních čelistí, vlčí radius, spodní část, příčně rozbitý. Sobí kosti, astralagus, calcaneus, cul., vlčí ulna, dole poškozená.

Ještě dále k jihu dvě lidské kosti vedle sebe, a to z ruky, takže předloktí bylo ohnuto k nadloktí, což znamená, že u horního konce humeru byla dolní část ulny a radius (*obr. na str. 40 deníku*).

Vedle, západním směrem, v oblasti břicha, jedno žebro a vrstva uhlíků. Severním směrem odtud nejprve kost nohy (tibia), dětská lebka, poté spráš a fragmenty lebky, severně odtud druhá kostra s kostmi ruky pod hlavou. – (Bedna 20)

Skica na str. 40 – půdorys „hrobu“.

(Soupis dolních čelistí I– IX.). Minimálně 8 jedinců.

13. 8. 1894. Sedm mužů. Kopáno dozadu. Levá spodní čelist z Gulo, bez špičáku. Stoupající větev se starým poškozením. Mamutí lebka s alveolami klů a přední stoličkou. Avšak pouze přední část. Dále zadní s kondyly. Z koně astralagus, sob (tibia) nahoře.

Skica na str. 42-43.

Mocnost kulturní vrstvy místy stále ještě 30 cm. M 3 inf. zcela zachovalý. Fragment stoličky, polární liška. – (Bedna 21)

13. 8. Vpředu u lidské hromady. Kostí se rozkládají dále směrem k jihu. Tam, kde byla především ulna, ležel dnes osamělý řezák. Příslušná k dřívější kostře (?), která byla lebku obrácená k severu, vystupuje třetí kostra, jejíž pažní kost je obrácená k jihu. Bezprostředně vedle ní M1 inf. z mamuta a několik sobích kostí. Našel se také sněžný zajíc a polární liška.

V severní části bloku spraše s lidskými zbytky fragmenty dětských lebek, při nich šedé pazourkové drasadlo. Vrstva popelavě šedé barvy se prolíná do horizontu lidských kostí.

Nožík, femur lišky, vše na mamutí lopatce, která je dokonale přiložena ke kostem dětské lebky. Na ní ležel také kamenný otloukač.

Pod lopatkou ležela tibia spolu s příslušnou fibulou s horní částí směrem k jihu. Za 20 cm mezerou, v níž nic nebylo, následovala opět tibia bez fibuly ve stejné poloze a vedle femur v obrácené poloze. Pravá noha tedy byla ohnutá, takže chodidla dosahovala k pánvi. Při koleně však ležely prstní kostičky. Vedle této tibie se nacházel horní špičák polární lišky a jedna spálená kost. Za mamutí lopatkou třetí fibia v obrácené poloze, horní část směrem k severu, a pelvis. U plochy kloubu ležel spodní zub z Canis.

Severozápad (14.-22. srpna 1894)

14. 8. 1894. Směrem zpět. Lebka z Gulo, malý kostěný nástroj. Mocnost vrstvy až 50 cm. Velké fragmenty mamutích lebek. Zřetelně oddělená vrstva spraše probíhá nepravidelně. Zvrstvena vodou.

MM2. Na pravém konci 3 m před zadní stěnou Dokoupila. Zřetelně popeliště. Vedle něj a 1 m dále k jihu opět jeden kel, žel ztrouchnivělý. – (Bedny 22–24)

16. 8. 1894. Kopáno zpět: jeden válec z mamutoviny, zbytky vlka. Ztrouchnivělý kel, mamutí fragmenty, dvě stoličky, M1 dole krátká, s nápadně delšími kořeny. Metatarsus z Felis. Velká spálená vrstva. Jemná uhlíkatá vrstva, zvrstvená, bezprostředně na sprašovém podkladu.

3 metatarsus z mladého (?). Celá kostra malého vlka (nebo psa). Při ní další vlní lebka. U ní také 1,5 cm dlouhý, jemný nožík. Roztříštěná mamutí lebka. Samostatné stoličky různých jedinců pohromadě. – (Bedny 25–26)

17. 8. 1894. Kopáno zpět: Kulturní vrstva se opět dělí na dvě, předělené několik cm silným pruhem čisté spraše. Ve spodní, těsně nad volnými zbytky soba, lišky a vlka, u žároviště lví lebka. Dále končetiny mladého mamuta. Jeskynní lev byl bez spodní čelisti. U toho lebka s roztříštěnou klenbou. Spodní čelist, bezvadná, byla nalezena již dříve. Lví lebka ležela v dolních partiích ohniště, v zbytcích uhlí se našly kosti nohy ze sněžného zajíce.

Tloušťka kulturní vrstvy dosahovala až 40 cm. Dole se ostře zvedá od zelenavě-žluté spraše. Přední část mamutí lebky s roztříštěnou alveolou klu (ta samostatně) bez zubu. Sobí paroží, MM 2, vlní spodní čelist, stará, oboustranně poškozená.

(Bedna 27; poznámka k jámě z doby halštatské, „Kulturgrube“, *skica na str. 46*; bedna 28)

18. 8. 1894. Kopáno zpět: U dvou alveol klů ze včerejška leží velký kel, vedle něj zlomky lebky. Gulo radius v celku, Lup. dvě spodní čelisti samostatně a jeden fragment horní čelisti. Velká mamutí lebka. Klenba roztříštěná u klu. Pod tím malý melírovaný kel bez špičky. U mamutí lebky, v jámě byla vlní lebka s odraženou tlamou a bez zubů, bez spodní čelisti. Ulna člověka, vpravo spodní čelist z Gulo bez špičáku. – (Bedna 29)

20. 8. 1894. Kopáno zpět: šedá, stopami travných kořenů prostoupená kulturní vrstva je 1,5 m hluboko, pod ní leží 10 cm čisté spraše a pod tou zase 4 cm mocný pruh vrstev uhlíků a popela, zdá se, že se zvedá. Tato poloha uhlíků je nahoře i dole ostře ohraničena. Vedle (jižně) uprostřed spraše spodní pruh kulturní vrstvy.

Cca 20 cm dlouhý válec z mamutoviny. Ležel v koutě naproti Dokoupilovu poli. Vlní lebky, velký válec z mamutoviny, dále vidlice z mamutoviny (*skica na str. 47 deníku*). – Přítomen dr. M. Kříž.

21. 8. 1894. Opět se pracovalo podél hranice směrem zpět. Dva krátké válečky z mamutoviny, několik metatarsů, humerů (spodní konec), ulna. Z Gulo MM2 sup. Felis spel. malý calcaneus, astragalus, špičák nahoře.

Velký exemplář porcelánové mušle. – (Bedna 30)

MM3 inf., M2 inf. Podlouklý kus břídlíce, žraločí zub, fragment sobího parohu. Směrem zpět se vrstva vytrácí. – (Bedna 31)

22. 8. 1894. Kopáno zpět: podél hranice se kulturní vrstva jeví jako slabý proužek v hloubce 2,7 m. Kopalo se až do hloubky 3 m. Šíkmo, s klesáním směrem k jihu, v jednotlivých „ložiscích“.

Popis ke skice na str. 47: černá uhlíkatá vrstva.

Těsně u stěny nádherná část typu solutréen. V blízkosti MM2 inf. Přítom téměř výlučně mamut. Dva úštěpy silicitu, kůň, spodní čelist soba.

(Poznámka ke 2 jamám holocénního stáří; keramika. *Skica na str. 48*)

(Bedna 32; adresa E. Kropfa)

Celková skica na str. 49.

Jižní okraj hrobu (23. srpna 1894):

23. 8. 1894. Odkopáno jižní okolí hrobu. Všechny kosti jsou na povrchu vícenásobně zvětřelé a omléte. Scapula mamuta, spodní čelist vlka, četné černé zbarvené zbytky polární lišky, sněžný zajíc, sob, mamut, vlk. Ještě lidská pánevní kost – mladá, proděravěná, 1 cm otvor, zcela kulatý. MM2 inf. z mamuta, Felis dolní tibia konec.

Jihovýchod (24.–28. srpna 1894):

24. 8. 1894. M1, sup, M2, sup. Kopáno od hrobu k okraji.

Cca 3 m směrem k východu ležela lidská spodní čelist se zuby obrácenými dolů, takže jsme v prvním okamžiku mysleli na horní čelist a lebku. Čelist ležela 10 cm nad mocnou vrstvou uhlíků (spodní kulturní vrstva), bezprostředně na lidské čelisti a vedle ní mamutí kosti. V tomto prostoru

se vůbec masově nacházely mamutí kosti, rozštípené a roztržštěné. Ve stejném prostoru ležel v obráceném směru! (poloze) zub (Lücken Zahn). Zcela osaměle byl nalezen jeden řezák. Spodní čelist se zachovala jen v rozsahu řady zubů. Stoupající větve chybí (je třeba prozkoumat).

Horní čelist mamuta s MM1 / MM2. Žel, poškozená.

Větší kus aktinolit (antimon). M3 sup., nádherný, bezvadně zachovaný kus.

(Poznámka k hrobu holocenního stáří.)

Vpředu množství mamutích kostí. Lebka s vyraženými stoličkami. Humerus bez horní epifyzy. Zřetelně rozlišitelné dvě kulturní vrstvy. Horní se zbytky mamuta, mocná cca 30–40 cm, jako podklad ploché, malé valouny, spečené, 30 cm hluboko. Až 10 cm mocná uhlíkatá vrstva se zbytky sněžného zajíce, polární lišky, mamuta, rosomáka (tibia, femur).

Směrem k jihu od hrobu jediný humerus člověka, uprostřed z kulturní vrstvy. Jeden metr odtud směrem k východu část lebky mladé osoby (k proplavení), nad ní dvě lopatky z mamuta (jestli to není část hrobu?).

Humerus má odražené obě epifyzy (možná ohryzané). V blízkosti spodní čelisti mladého jedince *Ursus* (spel.). U ní a u lidských kostí zbytky polární lišky, sněžného zajíce, mamuta, soba (lopatky). 20 cm dlouhý úlomek kostěné spatuly. – (Bedny 34, 35)

25. 8. 1894. Sedm dělníků, započato vpředu od okraje. Kulturní vrstvy vystupují ještě zřetelněji. Horní vrstva s četnými zbytky mamuta je dole uzavřená pruhem uhlíků. Spodní vrstva, včera viditelná, se ztratila v povrchovém šterku. Jednotlivé mamutí kosti. Doklad o tom, že při nejmenší těžbě byla poškozena také kulturní vrstva. Sobí paroží, M3 sup., dobře zachovaný M1 inf., při něm sobí metatarsus vpředu. Dva metry od okraje opět hromada mamutích kostí, pánev, pod tím spodní čelist s úzkým M1. Poté větší část zadní, to vše na vrstvě uhlíků. Tedy upečeno. Pouze M1, mimořádně úzký, zevnitř plochý, silně konvexní, lamela, dříve nikdy nepozorováno. MM3 sup. – (Bedny 36–37).

27. 8. 1894. Osm dělníků. Mimo nalezen kus strusky (*skica na str. 53*).

Kopáno vpřed, na nejzazším východním okraji. Obrovské černé vrstvy, jakoby zpřeházené mezi sebou. Hojně spráše, celé a roztržštěné mamutí zuby. Zajíc, polární liška zřídka, kromě toho ještě tu a tam sob a rosomák.

V suti velké bloky žuly. Četné. Možná jde přece jen o bludné kameny. – (Bedna 38)

V blízkosti spodní čelisti z 24. 8. úlomek lebeční klenby, a to čelo a zátylek, vzdálené 5 m od okraje. Nad tím lopatka. Pod tím 10 cm spráše, poté velké žároviště. Dva metry od okraje na nejzazší špičce lidská ulna, radius. Je ve spojitosti s lebkou ze soboty. Až po podloží starší vrstvy, ve stejné hroudě také žebra. Na tomtéž místě mamutí lebka a četné části lebky.

Vrstvy popela jako by byly navzájem zpřeházeny, poloviční nepravidelné, avšak horizontální pruhy dřevěných uhlíků. Podle toho nebylo možno předpokládat, že by tu byla vyhloubena jáma (?). Velké kameny se nacházejí všude v kulturní vrstvě. Avšak jen jednotlivě anebo jen v malém počtu v blízkosti ohnišť. Rovněž v spráši pod tím, možná shozené ze skály. Kde byly žároviště, byly i jámy, tzn. prohlubeniny. Na

okraji koncový kus mamutího klu, na druhém konci zaoblený, poté malý válec z mamutoviny.

Popis ke skice na str. 54 nahoře: Spráš; vrstvy uhlíků; spráš.

Včera pracováno jen 3/4 dne.

28. 8. 1894. Dále kopáno vpřed.

Vedle mamutí lebky hojně stoliček. M3 inf. v celku a zadní polovina, M2 inf. v celku M1 inf., v celku. Válec z koncového kusu klu. Zadní konec se zdá být odlomený. Několik větších fragmentů lebky z přední části se zlomky alveol klů a alveol vyražených stoliček nebo jenom přední stoličky. Pánev, střední část, oboustranně otlučená. U jedné lebky vrstva s mocností 4 cm a plochou snad 30 x 50 cm jemného bílého prášku. Zpráchnivělá mamutovina? Neznámo, co to znamená.

V lebce četné zbytky zajíce a vpředu metatarsus ze soba. Nádherný kel s ulomenou špičkou, konec se nápadně hezky leskne.

M1 nahoře a dole. MM3 nahoře (čelist), dole velmi hezky zachovaný.

Popis ke skice na str. 54 dole: Západní špiče.

Tam, kde ležely lidské kosti, nebyla žádná kostra, nýbrž k dřívějšímu radiu a ulně, žebrům ještě jeden humerus. Ten ležel horní částí směrem k východu. Ostatní ležely vlevo. Horní epifyza humeru chyběla. Mléčný špičák medvěda, provrtaný.

Skica na str. 55.

Dva metry odtud směrem k severu fibula mamuta, pouze střední část. Bez koncových částí, horní špičák z *Felis*, menší druh než lev jeskynní. Prozkoumat! – (Bedny 20–38, 39–40)

Jih (29. srpna – 1. září 1894):

29. 8. 1894. Kopáno dále na západ, podél hranice pole, od okraje jámy. Četné mamutí zbytky. Mezi nimi lebka (spodní čelist s M2), roztržštěná. Sob řídce, zajíc a liška rovněž, *Rhinoceros*, humerus, ulna z mamuta, samostatné stoličky ve velkém počtu. Většinou v úlomcích. – (Bedny 41–42)

30. 8. 1894. Ještě stále kopáno podél hranice směrem k západu. Lebka z Gulo, úplná, avšak, žel, roztržštěná. Dolní polovina femuru, horní polovina z mladšího jedince. Stoličky, hojně zbytků sněžného zajíce. Rovněž polární liška. Tedy odpadové hromady z mamuta. Všechno leželo na popelovitém podloží. Pohromadě nejméně šest mamutích lebek, ale vždy jen roztržštěné a především přední části. – (Bedny 43–44)

Lidské žebro 15 m od okraje hranice pouze pruh uhlíků 3 a 4 kromě jiného nepravidelný, s mimořádně malým obsahem.

Popis ke skice na str. 56: 15 cm kosti.

31. 8. 1894. Slabý pruh uhlíků. Téměř žádné kosti. Lebka rosomáka bez spodní čelisti (rozbitá). Úlomek mamutoviny se starými stopami úderů. Dolní čelist soba. Kel trčící v alveole, zcela ztrouchnivělý.

Kopáno zpět: bez jakéhokoli obsahu, jen střepy (včetně úlomku dna) z hrubé nádoby, zde uložené. – (Bedny 45–47)

U hranice osm stoliček. Sob (obratel, lopatka), zajíc, čtyři dentálie, jeden válec z mamutoviny. Kulturní vrstva je zřetelně pruhovaná, čili vznikla působením vody.

1. 9. 1894. Kopáno podél hranice směrem k východu. Návštěva rektora, p. prof. Toulý z Vidně.

Kulturní vrstva rozeznatelná pouze jako nad sebou ležící pruh uhlíků a popela. Málo obsahu, avšak ještě méně soudržná. Tentokrát hodně sobích zbytků. Koncové části kostí končetin, páteř, spodní čelist, kromě toho ještě krátké mamutí kosti chodidla a dvě velké stoličky, ne však celé. Dva hezké pazourkové nože spolu s úštěpy. Ze sněžného zajíce pouze jedna ulna; obsah se tedy mění z místa na místo.

Spodní čelist z mladé Felis, dvě poloviny spodní čelisti z Gulo, tři spodní čelisti z Lupus, z malého, snad pes? Několik velkých stoliček z horní čelisti, M 2, M 3 sup., M 2 inf. Kulturní vrstva 2,2 m hluboko, kopalo se ještě o 30–40 cm hlouběji. Kulturní vrstva se úplně ztrácí. Ale na její úrovni není vyjádřena žádným zvláštním zabarvením. Našly se jednotlivé kosti z mamuta a soba.

Rovněž povrchová diluviální vrstva se místy projevuje jako malá poloha. – (Bedny 48–49)

(Poznámky k historii a topografii Předmostí, citace)

Jihozápad (3.–6. září 1894):

3. 9. 1894. Začalo se 10 metrů od zadního západního okraje sousedních polí. Ještě je třeba odkrýt čtverec 100 m². Zde je kulturní vrstva velmi málo znatelná, stále se však objevují kosti, avšak uprostřed spraše, tedy kdysi položené na trávě, zvětřalé (opadaný povrch).

Pod tím lebka z Gulo, roztržštěná, původně, jinak fragmenty mamuta a soba. Nanejvýš výjimečně úštěpek pazourku. Spodní čelist z Lupus. Několik stoliček a fragmenty obratlů, původně odražené. – (Bedna 49).

4. 9. 1894. Kopáno dále směrem k západu. Kulturní vrstva je sotva rozeznatelná jako černý pruh na horní hranici.

Dva metry velké žároviště. Horní kulturní vrstva neobsahuje vůbec nic. Jen málo spálených kostí, více dřevěných uhlíků a popelu. Ani jediný nástroj, pouze tři úlomky mamutích kostí.

Původní terén (diluviální povrch) klesá směrem k jihu a západu. V prvním z uvedených směrů, jihozápadně od lidského hrobu, však šedavá vrstva, která je jen těžko rozeznatelná od ostatní masy spraše, tvarovaná partie, obsahuje zvětřalé mamutí kosti, tu a tam něco ze soba, koně a lišky.

5. 9. 1894. Kopáno dále směrem k západu.

Poměry jako včera. Fragment spodní čelisti s jednou stoličkou z Rhinocera. Dolní polovina humeru z Felis. Hezký, 12 m dlouhý válec, jeden konec zakulacený, druhý odražený. Hromada úštěpů pazourku. Nádherný hrot typu solutréen z rohovce nad horní kulturní vrstvou,

čímž je doplněn loňský údaj, že tyto se vyskytují pouze v horní vrstvě. Tedy žádný rozdíl mezi horní a spodní kulturní vrstvou.

Další exemplář není úplný.

Cca 30 cm od okraje už nic není. Kulturní vrstva se zcela ztrácí. Spraš možná byla rozeklaná, to znamená, že všude je patrná vápencová stěna.

Pěkný MM3 sup., úzký, velmi slabě obroušený. – (Bedna 50)

6. 9. 1894. Kopáno dále na západ. Žádná stopa po kulturní vrstvě, avšak nálezy kostí, hlavně mamut, Bos primig., metacarpale, přední konec odražený. Jeden kus. Dva slabé pruhy popela oddělené 30 cm spraše, mocnost 3 cm, slabě rozeznatelné. Horní 2 m pod povrchem. Mezi nimi jednotlivé mamutí kosti. Jedna lopatka celá potlučená. Neporušená jen výduť. Pod ní kopáno.

(Poznámky k nálezu hrobu na parcele Černoškově. *Skicy na str. 61–63.*)

7. 9. Konec, vykopán západní roh. 2.5 m se objevuje 6 cm mocná vrstva uhlíků, jednotlivé úlomky mamuta. Jinak nic. – (Bedny 52–53)

Závěrečné práce (10. září)

10. 9. Odesláno 15 dalších beden 39–53. Mimo to 4 poštou, na jaře 9, tedy celkem odesláno 62 velké a 4 malé bedničky.

(Organizační poznámky)

Skica neprokopaného jihozápadního rohu, str. 64.

Popis skici na str. 65 nahoře: výdutí vně; pánev sin, malá; otočena vně. Šipka dole označena „hlava“. – *Dole:* Vlevo 3 stehenní kosti, vedle pravá scapula, humerus (horní konec), klíční kost, pel. přes to uprostřed páteř, horní čelist.

Popis skici na str. 66 nahoře: Lebka; klíční kost; lopatka; páteř; pánev. – *Dole:* Obě stehenní kosti zřejmě nepatří ostatnímu skeletu. Tento člověk musel ležet na břiše. U toho levá stehenní kost.

V prvním velkém (fotografováno) bloku žena z II (starý muž). Ve třetím bloku muž a žena.

Popis skici na str. 67: Blok II. Dětská lebka, 2 velcí jedinci, zastoupení čelistmi.

Popis skici na str. 68: Femur, s hlavicí vlevo (leží otočen vně), vedle tibia.

V blocích byly 4 levé lopatky a 4 levé pánve.

Soupis fosilií, I–XIX.

Břidlice – brousek s ornamentem.

Pod velkou mamutí mandibulou ze 4. 8. 1894 tři lidské kosti. Phal. 2 dospělého, ulna dítěte a snad fragment humeru, rovněž dítěte.

PŘÍLOHA B.

ANTROPOLOGICKÝ NÁLEZ PŘEDMOSTÍ XXVI

Emanuel Vlček, Praha

Provenience: Podle J. Skutila náležel k ostatkům z hromadného hrobu; nepatří k žádným z koster odkrytých K. J. Maškou a popsáných u J. Matiegky.

Zpracování: 25. srpna 1952 (Vlček)

Pozůstatek: Zlomek dolní čelisti. Dospělé individuum, nejspíše žena.

1. Zachovalost: Zlomek pravé poloviny mandibuly se zachovalými třenovými zuby a stoličkami. Vpředu je čelist odlomena svisle v alveolu pravého caninu. Pravé rameno je odlomeno šikmo za M_3 tak, že chybí i angulus mandibulae. Délka celého zlomku je 70 mm. Zuby až na pukliny na kořenech P_1 a P_2 jsou dobře zachovalé. Barva šedavá.

2. Popis: Zlomek je středně vysoký, čelist celkově malá. Foramen mentale mezi alveoly $P_2 - M_1$ 13 mm od okraje alveolu. Foramen mentale příčně oválné, veliké 6 x 3 mm. Zevní strana bez nápadnější konfigurace. Na vnitřní straně je dobře vytvořena linea mylohyoidea. Fossa m. biverteris je hluboko zařiznutá, fossa sublingualis je mělká. Základna čelisti je kolébavá.

3. Rozměry: Bylo by vhodné nové elektronické měření.

4. Zuby: P_1 korunka obroušena v plochu, dentin zeje jako tečka, sklovina je korodovaná, bělavá, krček okrový.

P_2 korunka dost obroušená se sklonem bukálním, dentin nepatrně obnažen. Zub špatně zasazen v alveolu (o 3 mm výše).

M_1 korunka dosti značně ubroušena s bukálním sklonem. Dentin obnažen na místech všech pěti hrbolů. Celá okluzní plocha je rovná, jen v místě obnaženého dentinu je vyhloubená.

M_2 korunka dosud málo obroušena, jen na bukálních dvou hrbolech, linguální dva hrboly jen oploštělé.

M_3 korunka zbroušena jen na bukálních hrbolech, linguální jsou dosud ostré, rovněž tak i dorzální hrbol.

Při pohledu shora jsou M_2 jako nejmenší, M_1 jako největší a M_3 stojí mezi nimi. M_1 a M_3 jsou s pěti hrboly, M_2 se čtyřmi. Celková okluze jeví sklon bukální. Čára Copresova stoupá v oblouku k třenákům. Protože zuby není možné uvolnit, byly přímo změřeny jen korunky. Velikost a tvar kořenů je evidentní na rtg. snímcích. Bylo by vhodné nové elektronické měření velikosti.

Literatura:

Matiegka, J. 1934: Homo předmstensis. I. Lebky. Praha, Česká akademie věd a umění.

Tab. 1.

	výška	tloušťka
mezi C- P_1	30	11
ve výši f.m. ($P_2 - M_1$)	27	13
mezi $M_1 - M_2$	26	13
$M_2 - M_3$	25	14,5
za M_3	26	15

Tab. 2.

	Délka mesio-dist.	Šířka labio-ling.	Výška korunky bukál.	Výška korunky ling.
P1	7	8	6	4,5
P2	6,5-7	9	5	5
M1	10,5	11	4	5
M2	10	10,5	5	5
M3	11	11	5,5	6

Obr. 1–3. Předmostí XXVI. Foto z přední a zadní strany, oklu-
zární plochy (E. Vlček a J. Škoda) AU ČSAV Praha.

Obr. 4–5. Předmostí XXVI. Rtg. celkový předo-
zadní a zado-
přední. Stoličky a třenačky (0,3-0,5 vt.), (II. stomatolo-
gická klinika UK v Praze, prof. F. Neuwirt).